

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav jazyků a komunikace neslyšících

Bakalářská práce

Simona Kloučková

Norský znakový jazyk – historie a současnost

Norwegian Sign Language – History and Present

Praha 2021

Vedoucí práce: Mgr. Lenka Okrouhlíková, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat především vedoucí své práce Mgr. Lence Okrouhlíkové, Ph.D. za její vstřícnost, vedení a podnětné rady. Dále bych ráda poděkovala svým norským konzultantům Rolfu Pienu Halvorsenovi, Thorbjørnu Johanu Sanderovi, Arnfinnu Muruviku Vonenovi a zejména Sonje Myhre Holtenové za její trpělivý a lidský přístup a Bergenskému centru neslyšících (Bergen Døvesenter) za vřelé přivítání a umožnění přístupu do jejich knihovny.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Bergenu, dne 14. května 2021

.....

Simona Kloučková

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá historií a současným postavením norského znakového jazyka, jednoho z nejstarších a největších menšinových jazyků v Norsku. Cílem práce je podat chronologický přehled hlavních historických událostí spojených s norskou komunitou neslyšících a jejich jazykem. Práce se zabývá prvními zmínkami o norských neslyšících a jejich komunikaci v psaných pramenech, utvářením norského znakového jazyka v první škole pro neslyšící v 1. polovině 19. století a vznikem variet v souvislosti se zakládáním dalších škol. Dále se zabývá utlačováním norského znakového jazyka oralistickými tendencemi ke konci 19. a většinu 20. století a snahami o vytvoření společného skandinávského znakového jazyka a standardizovaného norského znakového jazyka. V práci jsou dále popsány počátky výzkumu a lingvistiky norského znakového jazyka v 80. letech 20. století a s tím související změny v postoji ke komunitě neslyšících a jejich jazyku, které napomohly k legislativním změnám odrážejících se v postavení norského znakového jazyka, neslyšících a jejich práva na vzdělávání. V části o současnosti je načrtnuto geografické rozložení komunity neslyšících, vliv mluvených jazyků na norský znakový jazyk, včetně původu a užívání jednoruční a dvouruční prstové abecedy v Norsku a znakových systémů. V práci jsou dále popsány proměny legislativy úzce související se statusem jazyka, komunitou neslyšících a vzděláváním a jejich dopad na fungování současného vzdělávacího systému a postavení neslyšících a jejich jazyka. Na závěr je nastíněno, čím se zabývá současný výzkum a jaké možnosti studia norského znakového jazyka jsou v Norsku nabízeny.

Klíčová slova

Historie, lingvistika, legislativa, norský znakový jazyk, vzdělávání, znakový jazyk

Abstract

The bachelor's thesis focuses on history and current status of Norwegian Sign Language, one of the oldest and largest minority languages in Norway. The aim of the thesis is to give a chronological overview of the main historical events associated with the Norwegian Deaf Community and their language. The thesis deals with the first mentions of Norwegian deaf people and their communication in written sources, the formation of Norwegian Sign Language in the first school for the deaf in the eighteen fifties and the development of dialects in the context of establishment of new schools. The thesis deals also with the repression

of Norwegian Sign Language by oralistic tendencies by the end of 19th and most of the 20th century and attempts to create a common Scandinavian Sign Language and a standardized Norwegian Sign Language. Another topic described in this thesis is the start of research and linguistics of Norwegian Sign Language in the late eighties and related changes in attitude towards the Deaf Community and their language which contributed to legislative changes reflected in the status of Norwegian Sign Language, deaf people and their right to education. The part about the present day outlines the geographical distribution of Deaf Community, the influence of spoken languages on Norwegian Sign Language, including the origin and use of one-handed and two-handed manual alphabets in Norway and manual codes. The thesis also describes the changes in legislation related to the status of the language, Deaf Community and education and the impact on the functioning of the current educational system and status of the deaf and their language. Lastly it sketches current research and what kind of choices of studying the Norwegian Sign Language are offered in Norway.

Key words

Education, history, linguistics, legislation, Norwegian Sign Language, Sign Language

Obsah

1	Historie norského znakového jazyka	10
1.1	Formování a vývoj norského znakového jazyka	10
1.1.1	První zmínky o neslyšících a jejich komunikaci	10
1.1.2	První škola pro neslyšící a vznik norského znakového jazyka	11
1.1.3	Postavení znakového jazyka ve 2. polovině 19. století	13
1.2	První popisy norského znakového jazyka	16
1.2.1	Tegnsproget – 1875.....	16
1.2.2	How the Deaf Converse with each other in Norway – 1892.....	17
1.3	První slovníky a standardizace norského znakového jazyka.....	19
1.4	Uznání norského znakového jazyka jako jazyka.....	33
1.4.1	Počátky lingvistiky norského znakového jazyka	35
1.4.2	Norský znakový jazyk v zákonech.....	37
2	Současné postavení norského znakového jazyka	41
2.1	Demografie neslyšících.....	41
2.2	Vliv mluvených jazyků na norský znakový jazyk	42
2.2.1	Prstová abeceda.....	43
2.2.2	Znakované systémy.....	46
2.3	Současné legislativní ukotvení norského znakového jazyka a neslyšících jako menšiny	47
2.3.1	Legislativní ukotvení vzdělávání pro neslyšící	48
2.4	Lingvistika norského znakového jazyka	54
2.5	Možnosti studia norského znakového jazyka.....	57
2.5.1	Univerzitní obory	58
2.5.2	Kurzy.....	61
2.5.3	Internetové portály, programy a aplikace.....	62
3	Závěr	66

Seznam zkratk

DTS	dánský znakový jazyk
NDF	Norská asociace neslyšících
NRK	norská veřejnoprávní televize
NTS	norský znakový jazyk
Statped	Státní speciálně pedagogická služba
TSU	Komise pro znakový jazyk, podřízená NDF

Úvod

Bakalářská práce je rozdělena na dvě hlavní části, první část je věnována historii norského znakového jazyka (dále jen NTS) do roku 2011 a druhá část se zabývá jeho postavením v posledních 10 letech. Práce vychází převážně z norských tištěných a elektronických zdrojů¹ a byla konzultována s norskými odborníky z oblasti Deaf Studies, zejména s neslyšící poradkyní pro otázky NTS Sonjou Myhre Holtenovou z *Jazykové rady* (dále jen Språkrådet).^{2,3} Předkládaná práce by měla být první ucelenou studií na toto téma v českém kontextu, mapující zásadní momenty ve formování, postavení a zkoumání norského znakového jazyka od prvních dokladů jeho existence až do současných dnů.

V první části bakalářské práce jsou nejprve představeny první zmínky o neslyšících a NTS v psaných textech. V souvislosti se vzděláváním a vznikem prvních škol pro neslyšící je nastíněno, jak se NTS pravděpodobně vyvinul jako jazyk a jaké variety jazyka se časem ustanovily. Krátce jsou dále rozebrány první popisy NTS z konce 19. století. Kapitola *První slovníky a standardizace* se věnuje vybraným slovníkům a mapuje pokus o vytvoření společného skandinávského znakového jazyka a pokus o standardizaci NTS v průběhu 20. století. V souvislosti s počátky výzkumu NTS je popsán boj za uznání NTS jako plnohodnotného jazyka a následné legislativní ukotvení postavení neslyšících a NTS.

V první kapitole druhé části, věnované 21. století, je představena komunita norských neslyšících z hlediska jejího počtu a geografického rozložení. Na tuto kapitolu navazuje popis vlivu mluvených jazyků na NTS. V dalších kapitolách je popsáno současné legislativní ukotvení NTS, neslyšících jako menšiny a jejího práva na vzdělání a jazyk. Jak je tato legislativa v praxi naplňována se odráží v popisu vzdělávacího systému a přístupů k lingvistickému zkoumání. V závěru jsou zmapovány současné možnosti studia NTS v Norsku na univerzitním stupni a nabídka kurzů a výukových programů.

Znakový jazyk, respektive norský znakový jazyk je jak v odborné literatuře, tak mezi laickou veřejností označován jako *tegnspråk* (znakový jazyk). Pokud je třeba v lingvistických

¹ Veškeré překlady z norštiny jsou dílem autorky. Překlady některých důležitých názvů či termínů jsou uvedeny kurzívou, za níž následuje norský originál v závorce.

² Státní poradní orgán v otázkách týkajících se norského jazyka (bokmálu, nynorsku a menšinových jazyků), a to jak vůči veřejným institucím, tak široké veřejnosti.

³ Språkrådet. *Store norske leksikon*. [online]. [cit. 2021-04-14]. Dostupné z: <https://snl.no/Spr%C3%A5kr%C3%A5det>

textech upřesnit, že se jedná o norský znakový jazyk je používán termín *norsk tegnspråk* (norský znakový jazyk).

Udává se, že NTS používá na území Norska přibližně mezi 4 000–16 500 lidí. Dolní hranice (zhruba 4 000–5 000) se vztahuje na ty uživatele NTS, kteří mají znakový jazyk jako mateřský a/nebo primární jazyk komunikace. Horní hranice zahrnuje všechny uživatele NTS. (Vonen 2020, s. 32) Ačkoliv tato čísla nevychází ze systematického průzkumu, kvůli nedostatku novějších dat se nadále používají.

Neslyšící v Norsku mají v současnosti dvojí status. Za prvé je na ně pohlíženo jako na občany s postižením, za druhé jako na členy jazykové menšiny. V Norsku obecně převládá první pohled, proto je kladen důraz na výuku mluveného jazyka, která je spojena s myšlenkami o „normálnosti“ a začleňování hendikepovaných do společnosti. U neslyšících dětí a dětí z dalších jazykových menšin je výuka norštiny obecně považována za důležitější než podpora výuky ve vlastním menšinovém jazyce. (Haualand & Holmström 2019, s. 101) I z tohoto důvodu byly na začátku 20. století plošně zrušeny státní speciální školy pro sluchově postižené, zakládané již od roku 1825. Většina dětí dnes navštěvuje běžné školy, kde jim má být zajištěna výuka v NTS. (Vonen 2020, s. 146)

I přes to, že je NTS již od 80. letech 20. století zkoumán jako svébytný jazyk a v současnosti je zkoumán v rámci několika univerzitních oborů, rozsáhlých slovníkových projektů a dalších projektů, jsou v norské společnosti stále patrné předsudky a nedostatek znalostí o neslyšících, jak mezi odborníky, tak ve společnosti obecně (Språkrådet 2017, s. 137).

1 Historie norského znakového jazyka

1.1 Formování a vývoj norského znakového jazyka

1.1.1 První zmínky o neslyšících a jejich komunikaci

První zmínku o neslyšících ve skandinávském kontextu nacházíme již ve středověku v nejstarších staroseverských básních, například ve *Výrocích Vysokého*⁴ a v několika ságách (Falsen a Lindberg 2003, s. 4). Z 12. století pochází zmínka o zázračném vyléčení jistého neslyšícího muže, který byl svázán s klášterem Munkeby v Trøndelagu (Halvorsen 2020, s. 27; Rosborn 2014, s. 121).⁵

Neslyšícím se až do vzniku první školy pro neslyšící (viz níže) patrně nedostávalo žádného systematického vzdělání. Se vzděláním v Norsku úzce souvisela církevní konfirmace, ke které mohl být člověk připuštěn jen v případě, že uměl číst, psát a počítat. Po konfirmaci se stal člověk „plnoletým“. Mohl začít vydělávat, podnikat, oženit se/vdát se, začít žít samostatný dospělý život. Jelikož neslyšící nemohli sluchem přijímat slovo Boží, nemohli být konfirmováni a vést samostatný život. (Halvorsen 2020, s. 27)

Nejstarší zmínka o používání znaků při komunikaci s neslyšícím v Norsku pochází z roku 1799. Jisté S. Larsdatterové z Kristiansandu bylo samotným králem dovoleno, ačkoliv nebyla konfirmována, zúčastnit se za určitých podmínek svatého přijímání. Jednou z podmínek připuštění k přijímání bylo, že ve svém „znakovém a mimickém jazyce“ musí skrze své rodiče objasnit náboženskou látku. V norském kontextu je tento veřejný záznam prvním dokladem o používání vizuálně-motorické komunikace, ale i dokladem prvního tlumočení mezi neslyšícími a slyšícími osobami. O životě S. Larsdatterové již nejsou další záznamy a můžeme jen odhadovat, jak její „znakový a mimický jazyk“ vypadal. S největší pravděpodobností se jednalo o tzv. domácí znaky. Tedy způsob komunikace, který se vyvine mezi neslyšícím dítětem a slyšící rodinou. (Vonen 2020, s. 18)

⁴ Zapsána ve 13. století na Islandu, v ústní tradici již v 9. století. (Schröder 2008, s. 95)

⁵ V několika klášterech se používal znakový jazyk jako prostředek komunikace, tzv. *klášterní znakový jazyk* (klostertegnspåk) pro zachování ticha. Kláštery tak mohly být pro neslyšící dobrým místem k životu. (Halvorsen 2020, s. 27)

V 18. století žilo v Norsku několik menších skupinek lidí se sluchovým postižením.⁶ Používali znaky a mimiku, aby si navzájem porozuměli a aby se domluvili se slyšícími lidmi, kteří je obklopovali. Tito slyšící pak fungovali jako tlumočníci, v případě, že se neslyšící potřebovali domluvit s někým cizím. Jestli se tyto skupinky neslyšících navzájem znaly a kolik jich bylo, se dosud neví. Většina neslyšících však byla patrně izolována a po celý život zůstali spjati s hospodářstvím, kde se narodili. (Halvorsen 2020, s. 27)

1.1.2 První škola pro neslyšící a vznik norského znakového jazyka

Vzhledem k provázané historii Norska a Dánska a tehdejšího podřízeného postavení Norska vůči Dánsku^{7,8} se nelze divit, že první impulsy ke vzdělávání neslyšících pocházejí právě odtamtud. Na počátku 19. století se do tehdejšího hlavního města dánsko-norské unie, Kodaně (dnešní hlavní město Dánska), přestěhoval norský rodák Peter Atke Castberg, který se díky studiu medicíny seznámil s problematikou neslyšících. V Paříži navštívil školu založenou Abbém de L'Epéem a dostalo se mu poučení o výuce od tehdejšího ředitele Abbého Roch-Ambroise Sicarda. V roce 1806 otevřel Castberg v Kodani malou soukromou školu

⁶ O těchto neslyšících existují historické záznamy. V Dánsku je archivován dopis, který napsal otec neslyšících z Mølde tehdejšímu dánsko-norskému králi. O dalších neslyšících existují zmínky v lokálních kronikách z Gudbrandsdalenu. (Halvorsen 16/04/2021, emailové sdělení)

⁷ V polovině 14. století se Evropou prohnala vlna moru a měla za následek vymření více jak poloviny obyvatelstva v Norsku. Pro Norsko začalo „temné období“. Od roku 1397 mělo Norsko v rámci unie s Dánskem a Švédskem (Švédsko se v 16. století z unie vymanilo) podřízené postavení. Psanou norštinu nahradila psaná dánština (knihy se tiskly v dánštině). Ve městech, centrech vzdělanosti, se mluvilo zjednodušeně řečeno jakousi „dánštinou s norskou výslovností“, na venkově se nadále mluvilo norskými dialekty. V roce 1814 se Dánsko ocitlo na straně poražených v Napoleonských válkách a muselo se po více než 400 letech nadvlády vzdát Norska ve prospěch Švédska. Norsko mělo v nové personální unii mnohem větší pravomoci než v unii s Dánskem. Dánský jazyk ale nadále dominoval, jak v tisku, tak v mluvě vzdělaného obyvatelstva.

Ve 30. letech 19. století přišla doba národního obrození a hospodářského vzestupu. Debaty o samostatném psaném norském jazyku, který by byl odlišný od dánského jazyka, se postupně vyvinuly ve vytvoření dvou variant psaného norského jazyka. Varianty prošly během let řadou jazykových změn a vzájemně se přiblížily. První variantu, *bokmål*, dnes používá 85-90% obyvatelstva. Velmi jednoduše řečeno je *bokmål* jakási „ponorštěná dánština“. Zatímco druhá varianta, *nynorsk*, je jazyk, který byl vytvořen v 19. století na základě norských dialektů.

Každý člověk píšící do státní instituce má právo na odpověď v psané variantě, ve které instituci psal. Stejně tak si každá obec volí, v jaké variantě psané norštiny bude od státu dostávat dokumenty. Zatímco regionální státní instituce vydávají dokumenty ve variantě, kterou si zvolili, ústřední státní orgány jako takové jsou jazykově neutrální, proto musí střídat používání obou variant. Oficiální dokumenty (například rodný list, řidičský průkaz) jsou překládány do obou variant (ať už ve stejném dokumentu nebo ve dvou verzích).

Z krátkého přehledu historie norského jazyka a Norska je patrné, že norský jazyk byl po dlouhou dobu nahrazen dánským jazykem a neměl tak po několik století plnohodnotné postavení v norské společnosti. Až v první třetině 19. století se rozvinuly snahy o vytvoření samostatného norského jazyka, a od té doby existují dvě varianty psaného jazyka, *bokmål* a *nynorsk*, které se dodnes používají. V mluveném jazyce mají dodnes dialekty silné postavení.

⁸ VIKØR, Lars S. Norwegian: Bokmål vs. Nynorsk. *Språkrådet* [online]. 2015 [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Om-oss/English-and-other-languages/English/norwegian-bokmal-vs.-nynorsk/>

pro neslyšící, z níž se o rok později stal *Královský institut pro hluchoněmé* (Det kongelige Døvstumme Institutt), tedy škola vedená státem. (Halvorsen 2020, s. 28)

Do Královského institutu v Kodani poslala svého neslyšícího syna Andrease Christiana rodina Møllerových z Norska. První norský neslyšící žák se po konfirmaci v roce 1815 vrátil do rodného Trondheimu, kde se seznámil se čtyřmi neslyšícími a začal je systematicky vyučovat v domě rodičů. Tím byly položeny základy první neoficiální školy pro neslyšící v Norsku. Vzhledem k přítomnosti neslyšících se předpokládá, že Møller vyučoval prostřednictvím vizuálních komunikačních prostředků. Jazykem výuky byl pravděpodobně Møllerův dánský znakový jazyk (dansk tegnsprog, dále jen DTS), který se zformoval v kodaňské škole, a domácí znaky jednotlivých neslyšících. Møller byl prvním neslyšícím učitelem neslyšících v Norsku, potažmo v celé Skandinávii. Skutečnost, že byl Møller schopný navázat kontakt se čtyřmi dospělými neslyšícími a vzdělávat je, patrně znamená, že tyto osoby měly o sobě povědomí již dříve. To naznačuje, že již před rokem 1815 existovala v Trondheimu forma jakési vizuálně-motorické komunikace. (Schröder 1993, s. 232–233)

V letech 1817–1822 pracoval Møller v Kodani jako učitel na tamějším institutu pro neslyšící. Jeho rodina se mezitím snažila o založení vlastního institutu pro neslyšící v Norsku. Norsko již nadále nebylo pod dánskou nadvládou, ale v rovnoprávnějším vztahu se Švédskem ve společné unii (srov. pozn. č. 7). Rodině Møllerových se podařilo zařídit vše potřebné (mecenáše, souhlas od švédského krále, budovu) a *Trondhjemský institut pro hluchoněmé* (Trondhjems døvstummeinstitut) byl v roce 1825 založen. (Vonen 2020, s. 19–20) Institut se nacházel v bývalém dětském domově se zahradou a školním dvorkem naproti vchodu do Nidaroské katedrály.⁹ Katedrála se stala školním kostelem a místem, kde byli žáci s pomocí učitele jako tlumočníka konfirmováni. (Halvorsen 2020, s. 28) Ačkoliv si mnozí přáli, aby škola byla založena v Christianii (dnešní hlavní město Oslo), kvůli Møllerovi a jeho rodině, byla založena právě v Trondheimu.

V nové škole se podle kodaňského, potažmo pařížského vzoru kladl důraz na vizuálně-motorický projev žáků. Děti měly poprvé možnost shromáždit se a vyvinout si společnou komunikaci. Nově příchozí žáci měli přístup ke stále bohatšímu jazyku. Děti komunikovaly znakovým jazykem nejen ve volném čase, ale i ve třídě. Møller, hlavní učitel, vedl výuku¹⁰

⁹ Škola se v roce 1855 přestěhovala do tzv. *Červené budovy* (Rødbygget) cca o 100 metrů dále od katedrály, kde dnes sídlí *Norské muzeum neslyšících* (Norsk Døvemuseum) (Norges Døveforbund 2018, s. 15).

¹⁰ Školní docházka trvala pět let a vyučovanými předměty bylo čtení, psaní, kreslení, počítání, náboženství, dějepis a zeměpis a praktická výuka (Norges Døveforbund 2018, s. 15).

ve znakovém jazyce, který si přivezl z Kodaně. Møller a jeho projev byly proto silným vlivem na tvořící se NTS. Dodnes je NTS považován za jazyk, který stojí nejbližší DTS. Mnohé znaky mají podobnou artikulaci. Můžeme si tedy položit otázku, zda jsou NTS a DTS jazykově příbuzné. (Vonen 2020, s. 21–22)

Podle Vonena (2020, s. 22) přicházejí v úvahu dvě možné varianty vývoje NTS v Trondheimu. V obou případech stál u zrodu NTS Møllerův DTS. Jaký vliv měl DTS na rodící se NTS, se liší následovně.

Zprvce se žáci trondheimské školy mohli DTS naučit od Møllera, převzít ho a postupně rozvinout. Jazyk se postupem času vzdaloval od původního Mølleroва DTS, až se z něj stal svébytný NTS. Pokud by tato varianta vývoje NTS byla správná, NTS a DTS by byly jazykově příbuzné. Oba jazyky by se vyvinuly z jazyka, který si Møller a jeho spolužáci osvojily v kodaňské škole na počátku 19. století.

Zadruhé si žáci mohli vytvořit svůj vlastní jazyk bez ohledu na znaky, které používal Møller, a jeho DTS mohl být jen jedním z vlivů na vznik nového jazyka. V tomto případě by nebyly DTS a NTS jazykově příbuzné. NTS by nebyl příbuzný s žádným jiným jazykem. Jednalo by se o tzv. izolovaný jazyk. Pokud by ale budoucí výzkum přistoupil na tuto teorii, že NTS je izolovaný jazyk, je vždy důležité zmínit, že NTS byl již v raném stádiu silně ovlivněn DTS. (Vonen 2020, s. 22)

První a druhá varianta vývoje se liší mírou vlivu DTS na NTS, ať tak či onak byl DTS ovlivňujícím faktorem již od počátku vzniku NTS (Vonen 2020, s. 22). Sám Møller byl patrně ovlivněn znaky Castberga, který byl vyškolen v pařížském institutu. V NTS tudíž mohou být patrné i vlivy z tehdejšího francouzského znakového jazyka. (Greftegreff, Handberg and Schröder 2015, s. 652)

1.1.3 Postavení znakového jazyka ve 2. polovině 19. století

Institut v Trondheimu založený v roce 1825 se ještě v 19. století stal příliš malým a příliš vzdáleným pro neslyšící děti z jižního nebo severního Norska. V roce 1848 byla proto založena první orální škola pro neslyšící v Norsku (druhá škola vůbec). Škola v Christianii

(dnešní Oslo) byla soukromá¹¹ a vedena slyšícím učitelem Fredrikem Balchenem¹², který strávil tři měsíce v Německu na školách pro neslyšící (Greftegreff, Handberg a Schröder 2015, s. 652). Tradičně se říká, že Balchenův znakový jazyk byl ovlivněn německým a pravděpodobně i dánským znakovým jazykem. Škola sice prosazovala orální metodu výuky, nicméně přirozené znaky byly používány i učiteli pro usnadnění porozumění si se žáky (Schröder 1993, s. 233). Vzhledem k metodě výuky ale není tolik pravděpodobné, že by NTS v Oslu byl nějak výrazně ovlivněn německým znakovým jazykem. Pravděpodobnější je, že osloská varieta NTS byla více ovlivněna mluveným jazykem kvůli orální metodě výuky než německým znakovým jazykem a používalo se v ní méně znaků než ve varietě z Trondheimu. (Holten 10/02/2021, emailové sdělení)

V roce 1848 a 1850 byly otevřeny další dva instituty pro neslyšící, a to v Christiansandu (dnešní Kristiansand) a Bergenu (viz příloha – mapa škol). NTS v nich úlohu vyučovacího jazyka zastával poměrně krátkou dobu. (Vonen 2020, s. 142) V 80. letech 19. století (po Milánském kongresu) přišly do Norska tehdejší nové informace o přístupech ke vzdělávání neslyšících. Nová generace slyšících učitelů byla inspirována tzv. orální metodou. Věřilo se, že znakový jazyk je hrozbou pro vývoj mluvené řeči a tím i hrozbou pro začlenění neslyšících do společnosti. (Erlenkamp 2011, s. 3)

V roce 1881 byl v Norsku přijat zákon, *Školský zákon pro abnormální* (Abnormeskoleloven), který se týkal povinné školní docházky neslyšících (Greftegreff, Handberg and Schröder 2015, s. 653). Neslyšící poprvé získali práva a povinnosti spojené se školní docházkou. Ve školském zákonu byl NTS považován za vlastní jazyk neslyšících, ale měl podřadné postavení vůči norskému jazyku. V zákonu bylo dále stanoveno, že se na žádné škole pro neslyšící nesmí vyučovat více metodami. Každá škola si proto musela zvolit buď orální, nebo manuální metodu. (Schröder 1993, s. 235) Postupně byla zavedena orální metoda na všech tehdejších sedmi školách.^{13,14} Ke konci 19. století převzal orální metodu

¹¹ Později byla škola převedena do státní správy a přejmenovaná na Skådalén. (Norges Døveforbund, 2018, s. 16)

¹² Fredrik Balchen byl označován jako *otec neslyšících* (døves far). Jeho žákem byli i Lars A. Havstad (viz níže) a Halvrad Aschehoug, kteří jako první neslyšící v roce 1871 odmaturovali. Tento úspěch byl přisuzován orální metodě. (Norges Døveforbund, 2018, s. 16, 20)

¹³ V 80. letech 19. století byly založeny další tři školy. Školy v Oslu (dnešní Skådalén), Trondheimu a Hamaru. Školy v Bergenu a Kristiansandu byly z důvodu vysokého počtu škol pro neslyšící v 90. letech 19. století zavřeny. (Norges Døveforbund 2018, s. 17)

¹⁴ Døveskoler og skoler med hørselsklasser. Dostupné z:
<https://allslekt.org/D%C3%B8veskoler/D%C3%B8veskoler%20i%20Norge.pdf>

i Trondheimský institut.¹⁵ Ačkoliv jazykem výuky ve školách nebyl NTS, neslyšící svůj jazyk nadále rozvíjeli. V druhé polovině 19. století zakládali dospělí neslyšící spolky, sportovní kluby, dámské spolky a další. Vznikala tak místa, kde se NTS mohl přirozeně vyvíjet. (Halvorsen 2020, s. 29)

Oralistický útlak NTS se značně překrýval s obdobím „ponoršťování“ ostatních jazyků užívaných v Norsku. Během tohoto období byly mluvené menšinové jazyky v Norsku, tedy sámské jazyky, kvensk a romani aktivně potlačovány jako součást strategie podpoření národního jazyka nového národa. Období „ponoršťování“ silně ovlivnilo mluvené menšinové jazyky a některé jsou tak dodnes ohrožené. (Vonen and Peterson 2019, s. 192–193)

1.1.3.1 Variety norského znakového jazyka

V polovině 19. století začaly být zakládány další školy pro neslyšící (viz výše). Celkový výčet všech existujících škol pro neslyšící v 19. a 20. století by byl příliš podrobný a nehodí se pro náš účel, pro zjednodušení budou brány v potaz jen tři (respektive čtyři) státní školy pro neslyšící. A to škola v Bergenu, která fungovala od poloviny do konce 19. století a školy v Trondheimu a Kristiniani (dnešní Skådalen v Oslu), které fungovaly po většinu 19. a 20. století. Škola v Homenstrandu byla založena roku 1899 a fungovala celé 20. století. (Vonen 2020, s. 142) Se založením škol vznikala nová prostředí pro vývoj NTS. Cestování bylo tehdy příliš nákladné na čas a peníze, proto se výměny učitelů a žáků začaly pořádat až ve 20. století. Školy tak byly od sebe izolovány a neslyšící z geograficky vzdálených oblastí se nepotkávali. Neslyšící si tím pádem nevytvořili společný jazyk, ale variety stejného jazyka – dialekty. Tradičně se mezi uživateli NTS hovoří o třech až čtyřech historicky vzniklých dialektech, které jsou spojeny se školami pro neslyšící. Názvy dialektů se odvíjí od měst, ve kterých se školy nacházely. Dialekt v Trondheimu se nazývá *trondheimské znaky* nebo *trønderský*¹⁶ *znakový jazyk* (Trondheimstegn nebo trøndersk tegnspråk), dialekt v Oslu *osloské znaky* nebo *východonorský znakový jazyk* (Oslotegn nebo østnorsk tegnspråk) a *západonorský znakový jazyk* (vestnorsk tegnspråk). Tyto tři, častěji ale jen dva, dialekty z Trondheimu a Osla

¹⁵ Journal for døve, 1890–1894. *Institutt for spesialpedagogikk: Det utdanningsvitenskapelige fakultet* [online]. 2012 [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://www.uv.uio.no/isp/forskning/aktuelt/aktuelle-saker/2010/journal-for-dove-1890-1894.html?vrtx=tags>

¹⁶ Trøndelag je kraj v severním Norsku, v kterém leží Trondheim. Trøndelag. *Store norske leksikon* [online]. 2020 [cit. 2021-02-11]. Dostupné z: <https://snl.no/Tr%C3%B8ndelag>

jsou považovány za hlavní. Někteří ještě zmiňují dialekt *Holmenstrand*.¹⁷ (Vonen 2020, s. 23; Halvorsen 2020, s. 28)

Systematické studie, které by popisovaly rozdíly mezi dialekty v 19. a 20. století, neexistují. Podle Schrödera má hlavní rozdíl mezi Oslem a Trondheimem co do činění s relativní intenzitou projevu ve znakovém jazyce. Znakující z Trondheimu bývají ve svém projevu více dynamičtější a více využívají znakovací prostor než znakující z Osla, kteří byli vždy více ovlivněni norštinou. (Schröder 1993, s. 246)¹⁸

1.2 První popisy norského znakového jazyka

1.2.1 Tegnsproget – 1875

Nejstarším delším textem o NTS je článek *Znakový jazyk* (Tegnsproget) slyšícího kněze Sigvalda Skavlana. Článek je součástí rozsáhlejší pamětní publikace z roku 1875 vydané k padesátiletému výročí založení Trondheimského institutu pro hluchoněmé, jejímž tehdejším ředitelem Skavlan byl. První část publikace je věnována historii Institutu. V druhé části Skavlan rozebírá své poznatky o NTS.

Skavlanův článek je prvním psaným dokladem o NTS (předchozí zmínky o znakovém jazyce v Norsku jsou jen dokladem znakového jazyka jednotlivců), nejstarším popisem NTS a v mezinárodním měřítku jednou z prvních studií, které popisují strukturu znakového jazyka. V článku se Skavlan nejvíce zabýval povahou a užitečností znakového jazyka. Na svou dobu zastával velice uvědomělé stanovisko ke znakovým jazykům a poukazoval na problematiku, která ani dnes není mnohým úplně zřejmá. Vysvětlil například jaký je rozdíl mezi znakovým jazykem a prstovou abecedou. Poukázal, že i slyšící děti v raném věku používají gesta.

Skavlan si byl vědom nutnosti používání detailního popisu nebo lépe litografických ilustrací či dřevorytů pro prezentaci znaků. (Schröder 1993, s. 240) Popsal i několik hlavních rysů znakových jazyků, a to ikonicitu a lokalizaci. V rozporu s jeho vyspělými závěry o NTS

¹⁷ Obec na jihu Norska. Holmestrand. *Store norske leksikon* [online]. [cit. 2019-11-16]. Dostupné z: <https://snl.no/Holmestrand>

¹⁸ Již na začátku byly nářeční odchylky minimální a dnes jsou ještě méně patrné. Kvůli možnosti cestování, médiím a používání vizuálních kanálů komunikace (videohovory, sociální sítě) se nářeční odchylky postupně stírají. (Vonen 2020, s. 23) Dnes se v souvislosti s dialekty NTS uvažuje jen o trondheimských a osloských znacích. Studie mapující současné rozdíly v dialektech neexistují. (Holten 10/02/2021, emailové sdělení)

je jeho přesvědčení, že mluvený jazyk je nadřazený jazyku znakovému. Neslyšící nemají přístup k mluvenému jazyku a jen proto používají znakový jazyk. (Vonen 2020, s. 25)

Ve svém pojednání Znakový jazyk se dále věnoval různým typům znaků, které rozdělil do tří skupin. Byly to znaky *přirozené* (de naturlige), *metafyzické* (de overførte eller metafysiske) a *metodické* (de methodiske). (Skavlan 1875, s. 32) Do poslední skupiny znaků patřily znaky vytvořené pro účely vizualizace norské gramatiky, a to například znaky pro minulý čas. Skavlan sám zastával názor, že ty to znaky mají pro neslyšící v praktickém životě pramalé využití. Mezi metafyzické znaky patřily abstraktní pojmy jako *myslet*, *průmysl* nebo *zítra*. Do poslední skupiny spadaly všechny ostatní znaky. (Schröder 1993, s. 240–241)

1.2.2 How the Deaf Converse with each other in Norway – 1892

Druhý nejstarší popis NTS pochází od ohluchlého norského novináře a bojovníka za práva neslyšících Larse A. Havstada, zastávce orální metody. Článek s názvem *Jak mezi sebou komunikují neslyšící v Norsku* (How the Deaf Converse with each other in Norway) byl publikován v časopise *Americká kronika neslyšících* (American Annals of the Deaf) v roce 1892. Havstad v článku předkládá své znalosti o situaci neslyšících a jejich jazyce v Norsku.

Podle Havstada existovaly na konci 19. století nářeční odchylky v NTS:

„V roce 1825 byla založena první škola pro neslyšící, ve které se až do roku 1848 vyučovalo pařížskou metodou. V roce 1848 a 1850 byly založeny tři nové školy,¹⁹ ve kterých bylo vyučováno německou orální metodou, která ale nebyla striktní. Jazykem výuky sice byla mluvená řeč a prstová abeceda byla zakázána, nicméně řeč byla podporována přirozenými znaky, které pomáhaly zvýšit porozumění, a usnadňovaly odezírání.

Absolventi nově vzniklých škol uměli číst ze rtů a většina se dorozumívala mluveným jazykem. Znaky používali jen jako znázorňující doplněk, při kterém bezhlasně artikulovaly slova pohyby rtů a jazyka. Jinak tomu ale bylo u absolventů z Trondheimu. Neslyšící z Trondheimu a ze „třech“ škol si vzájemně nerozuměli a konverzace plynula velmi pomalu. Trondheimští měli složité znaky, které nebyly známy ostatním neslyšícím. Navíc prstová abeceda (ta nahrazovala mluvená slova pro jména a složitější slova) byla používána jen pomalu a nemotorně.“ (Havstad 1993, s. 113–115)

¹⁹ Havstad má na mysli školy v Oslu, Kristiansandu a Bergenu.

Na závěr Havstad shrnuje, že mluvená řeč byla základem jazyka průměrného neslyšícího. Znaky byly používány především jako prostředek usnadnění odezírání a ztratily mnoho ze své složitosti. Znak byl často tvořen jednoduchými pohyby rukou, kterým nešlo rozumět bez použití pohybu úst. Některé znaky měly více významů. Například existoval jen jeden znak pro významy *žena*, *manželka*, *matka* a *dívka*. Rozdíl ve významu se poznal podle pohybu úst. Dříve se tyto významy daly vyjádřit jednotlivými od sebe odlišnými znaky, ale metoda rozlišování významu pomocí pohybu úst podle něj byla nejjednodušší a nejučinnější. (Havstad 1993, s. 115)

Z Havstadova popisu tehdejší situace ve školském systému je patrné, že zavedením orální metody výuky na školách pro neslyšící znakový jazyk postupně upadal a ztrácel na své propracovanosti, až se z něj stávala řeč podporovaná znaky.

Článkem Skavlana a Havstada víceméně začínají a končí „lingvistické“ popisy NTS po téměř jedno století. Na počátku 90. let 19. století ještě vycházel *Časopis pro neslyšící* (Journal for døve), ve kterém byly publikovány články o NTS a neslyšících z jiných zemí. Tento první časopis pro neslyšící byl vydáván čtyřmi neslyšícími z Kristianie (dnešní Oslo). (Schröder 1993, s. 244) Rubriky v časopise sestávaly ze zamyšlení nad současnými problémy, *Co chtějí neslyšící?* (Hvad vil de døve?), informacemi z organizace *Spolek neslyšících* (De døves forening), rubriky související (např. článek Fredriku Balchenovi, o Samueli Heinickovi) i nesouvisející (*Krátce o historie země*) s neslyšícími a úmrtními oznámeními.²⁰

Až do novodobého výzkumu, který začal v 80. letech 20. století, nevyšel žádný další lingvistický popis. Během 20. století byl NTS v norské společnosti málo viditelný a známý. V té době nebyl považován za svébytný jazyk a pohlíželo se na něj jen na jakousi vizualizaci norských slov, která mohla být užitečná pro neslyšící, ale ve vzdělávací instituci neměla své místo. Tehdy stále převládal názor, že znakový jazyk rozptyluje neslyšící od učení se většinového jazyka společnosti, norštiny. Po dobu 100 let vycházely jen lexikograficky zaměřené práce. Na NTS bylo po dlouhou pohlíženo jen jako na jakýsi „seznam znaků“ (seznam slovní zásoby) a dokumentovaly se jen jednotlivé znaky kvůli plánovanému vydání slovníku. Ani sami neslyšící v té době neupozorňovali na sebe a na svůj jazyk.

²⁰ Journal for døve. *Norsk Døvehistorisk Selskap: Selskapet har som mål å registrere, samle inn og forsvare oppbevare alt som kan være av døvehistorisk interesse* [online]. [cit. 2021-02-04]. Dostupné z: http://www.ndhs.no/?page_id=23

Nechtěli „vzbuzovat rozruch“, proto na veřejnosti NTS téměř vůbec nepoužívali. NTS byl používán jen v domácím prostředí nebo v organizacích neslyšících. (Vonen 2020, s. 26)

1.3 První slovníky a standardizace norského znakového jazyka

Na NTS nebylo po většinu jeho existence pohlíženo jako na plnohodnotný jazyk. Většinu 20. století měla proto dokumentace NTS normalizační funkci. Používání stejných znaků mezi norskými a ostatními skandinávskými²¹ neslyšícími mělo usnadnit vzájemnou komunikaci. První slovníky NTS často nebyly slovníky, ale jen seznamy znaků zapsané slovním popisem nebo zjednodušeným notačním systémem. Mnoho z nich odráželo spíše standardizované norské nebo skandinávské znaky přijaté komisí než skutečné znaky NTS používané norskými neslyšícími. Období 20. století bylo provázeno i projekty, které zůstávaly nedokončené.

První popis norských znaků nacházíme již ve Skavlanově pojednání o NTS z roku 1875. Jedná se o slovní popis znaků dnů v týdnu. (Vonen 2020, s. 77)

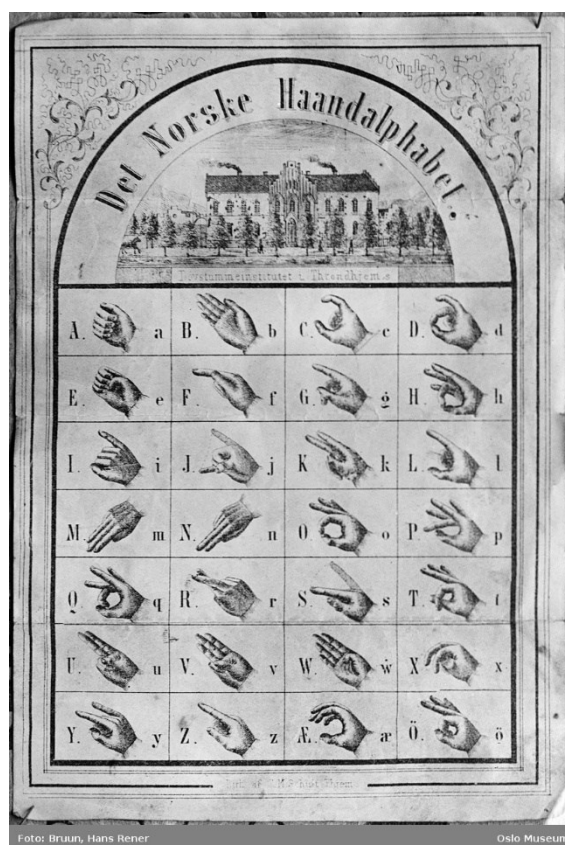
*) Saadanne Tegn kunne have en ganske pudsig Oprindelse, der først kan blive En bekjendt, længe efterat man har lært og auvendt Tegnet. I vort thronhjemske Institut betegnes:
Søndag ved at stryge ned over Brystet med den flade Haand d. e. den strøgne, hvide Krave.
Mandag simpelthen ved Fingerbogstavet m.
Tirsdag ved Fingerbogstavet t. mod Hagens Spids d. e. den lille Finne paa Torskens Underkjæve. Man spiste den Dag Torsk i Institutet.
Onsdag simpeithen ved Fingerbogstavet o.
Thorsdag ved Fingerbogstavet t. med et Strøg tilsiden mellem Mund og Næse, ligesom en Knebelbart. Man havde forlængst ved Institutets Oprettelse en Tegnælærer, der kom om Thorsdag og Fredag. Han bar Knebelbarter.
Fredag Lignende Gestus med Fingerbogstavet f.
Lørdag Fingerbogstav l. med en vaskende Bevægelse. Man vaskede den Dag Gulvene i Institutet.

Obr. 1: Slovní popis znaků dnů v týdnu²² (Skavlan 1875/2002, s. 39)

²¹ Skandinávie ve smyslu Norsko, Dánsko a Švédsko.

²² Např. sobota: Písmeno prstové abecedy l. s pohybem pro naznačení mytí. V tento den se v Institutu myly podlahy.

Z roku 1900 pochází první tištěný plakátek norské prstové abecedy.²³

Obr. 2: Plakátek norské jednoruční prstové abecedy z roku 1900²⁴

Požadavek vytvoření *společného skandinávského*²⁵ *znakového jazyka* (et felles nordisk tegnspråk) byl poprvé vznesen na prvním *Severském kongresu neslyšících* (Norges Døvekongress) v roce 1907 (Schröder 1993, s. 239).

Současně s tendencemi vytvoření společného skandinávského znakového jazyka byl na prvním *Národním shromáždění* (landsmøte) *Norské asociace neslyšících* (Norges Døveforbund, dále jen NDF)^{26,27} v roce 1920 předložen požadavek spolupráce norských klubů neslyšících vstříc společnému „krásnému [norskému] znakovému jazyku“. (Schröder 1993, s. 238) Mnozí zastávali názor, že by se stávající NTS měl sjednotit. Neslyšící v celém Norsku

²³ Det norske haadalphabet. *Oslo museum* [online]. [cit. 2021-04-30]. Dostupné z: <https://digitaltmuseum.no/021017827436/det-norske-haandalphabet>

²⁴ Det norske haadalphabet. *Oslo museum* [online]. [cit. 2021-04-30]. Dostupné z: <https://digitaltmuseum.no/021017827436/det-norske-haandalphabet>

²⁵ Norského, dánského a švédského.

²⁶ Založená roku 1918 jako celonárodní organizace v Trondheimu, předtím se nacházely jednotlivé spolky neslyšících v několika městech. Dnes jediná organizace jen pro neslyšící v Norsku, její lokální pobočky se nachází ve velkých městech. (Holten 29/04/2021)

²⁷ Organisasjoner. *Norsk døvemuseum* [online]. [cit. 2021-04-30]. Dostupné z: <https://norsk-dovemuseum.no/organisasjoner>

by používali stejné znaky, čímž by se zlepšilo vzájemné dorozumění (samozřejmě i v komunikaci slyšící – neslyšící). (Vonen 2020, s. 27)

Na druhém Národním shromáždění v roce 1924 bylo usneseno vytvoření komise, která by uskutečnila požadavek a standardizovala znaky ze „čtyř částí země.“²⁸ Měla být vypracována tzv. *Příručka pro společný znakový jazyk* (Håndbok for felles tegnsprog). (Sander 1993, s. 32) Příručka ale nikdy nebyla vytvořena (Greftegreff, Handberg and Schröder 2015, s. 655).

O rok později, v roce 1925, bylo publikováno historicky první vyobrazení znaků v Norsku. Jednalo se o pohled, na kterém byl vyfotografován sbor neslyšících znakujících norskou hymnu. (Jørgensen & Anjum 2006, s. 237)

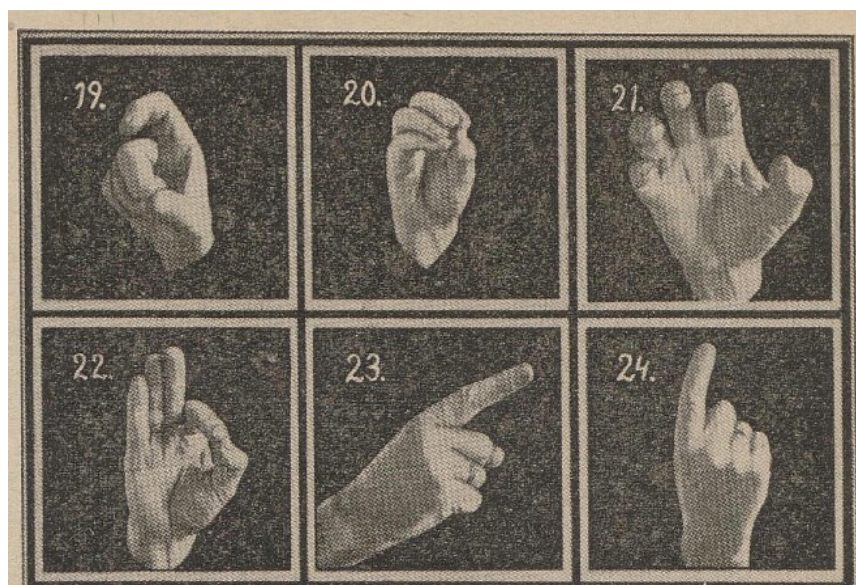
Obr. 3: První norský sbor neslyšících ukazuje slova hymny JA-VI-ELSKER-DETTE-LANDET-SOM-DET-STIGER FREM (muzeum Bergenského centra neslyšících)

Slovník *Norský znakový jazyk* (Det norske Tegnspråk) z roku 1944 je prvním delším seznamem znaků, sestávajícím ze 1750 znaků (viz obr. 5). Artikulace znaků je popsána slovně a doplněná číselným odkazem na příslušný tvar ruky z tabulky s 30 tvary ruky (viz obr. 3),²⁹

²⁸ Sander měl pravděpodobně na mysli variety NTS z Osla, Trondheimu, Bergenu a Holmestrandu. (Holten 10/02/2021, emailové sdělení)

²⁹ Jedná se jen o 14 různých tvarů ruky, z nichž některé jsou vyfotografovány v různé orientaci.

které byly převzaty z dánské publikace.³⁰ Seznam je seřazen abecedně podle norských lemmat, je tedy jednosměrným slovníkem norský jazyk-norský znakový jazyk. Seznam byl publikován jako příloha ve čtyřech číslech časopisu neslyšících *Znaky a řeč* (Tegn og Tale)^{31,32} organizace NDF. Tři ze čtyř autorů slovníku byli neslyšící členové NDF a podle Schrödera (Schröder 1998, s. 5 cit. dle Vonen 2020, s. 77) byla většina znaků autentických, seznam ale obsahoval i několik znaků, které byly uměle vytvořeny. (Vonen 2020, s. 77) Z tohoto období neexistují žádné videozáznamy znakového jazyka, proto je nemožné říci, jaký dopad měly tyto standardizované znaky na NTS. (Greftegreff, Handberg and Schröder 2015, s. 656)

Obr. 4: Ukázka postavení rukou ze Slovníku norský znakový jazyk (Strømme 1944, s. 3)

³⁰ Podle Sanderu slovník neobsahoval fotografie znaků, jelikož tisk byl v té době příliš nákladný. (Sander 26/04/2021, emailové sdělení)

³¹ Časopis vychází od roku 1920 až dodnes. Od roku 1968 pod novým názvem *Časopis neslyšících* (Døves Tidsskrift). Časopis se věnuje různým tématům a novinkám ze světa neslyšících.

³² Tegn og tale. *Døve Historisk Selskap*. [online]. [cit. 2021-04-26]. Dostupné z: https://www.ndhs.no/?page_id=60

A.		
1. Abonnere	St 13	<i>b. h.</i> slår noen slag på <i>St 6</i> .
2. Absolutt	St 5	fører et raskt slag ned på <i>St 6</i> med et bestemt stopp.
3. Addere	St 4	<i>b. h.</i> med spredte fingrer føres vibrende tvers henover <i>St 6</i> , idet fingrene da lukkes sammen.
4. Adgang	St 18	<i>b. h.</i> rett nedetter føres fra kroppen framover et stykke.
5. Adjø	St 3	<i>b. h.</i> rekkes fram og lukkes som i et håndtrykk.
6. Adlyde	St 8	<i>b. h.</i> holdes foran brystet og føres så framover til hver side, idet man bøyer hodet litt.
7. Adresse	St 19	<i>b. h.</i> mot hinannen, hvoretter de danner en firkant ved å føres fra hverandre et stykke.
8. Adskille	St 3	<i>b. h.</i> med håndbaken mot hverandre føres fra hverandre ut til hver side.
9. Advare	St 23	<i>b. h.</i> rett fram — truer raskt med små slag.
10. Aften	St 8	<i>b. h.</i> holdes oppe foran øynene og føres forbi ansiktet et par ganger til en side.
11. Agitasjon	St 13	<i>b. h.</i> beveges fram i små rykk foran brystet, og idet de nærmer seg
12. Agitere		hverandre hver gang dreies begge stillinger til <i>St 14</i> .
13. Aker		<i>b. h.</i> føres fram og gjør en vannrett bue til siden.
14. Akkord	St 4	<i>b. h.</i> stryker med sprikende fingrer tvers over v. h. i <i>St 6</i> 's håndflate.
15. Akkurat	St 3	<i>b. h.</i> løftes oppad samtidig med et kort rykk.
16. Aks (korn)	St 24	v. <i>b.</i> rett opp som stilk — og h. h. i <i>St 28</i> dreier om v. h.s pekefingertupp.
17. Aksel	St 29	<i>b. h.</i> føres først mot hinannen og derfra vannrett til hver side, hvoretter de dreier litt rundt.

Obr. 5: Abecedně řazené znaky ze Slovníku norský znakový jazyk³³ (Strømme 1944, s. 3)

V roce 1946 dostala komise NDF za úkol začít pracovat na slovníku NTS, ve kterém by znaky byly vyfotografovány. Komise se namísto toho rozhodla pokračovat ve slučování znakových jazyků skandinávských zemí. Plánovaný slovník NTS, tedy přesněji řečeno slovník skandinávských znakových jazyků nebyl nikdy dokončen a komise byla v roce 1968 rozpuštěna. (Greftegreff, Handberg and Schröder 2015, s. 655–656)

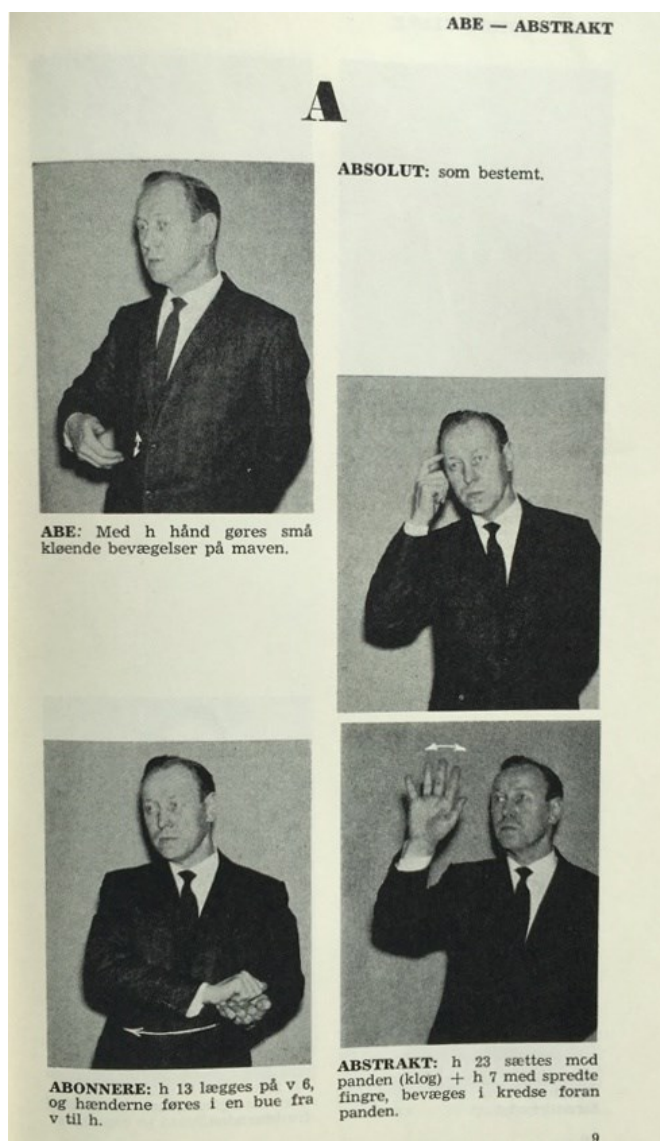
Požadavek vytvoření společného skandinávského znakového jazyka se znovu opakoval na prvním poválečném Severském kongresu neslyšících, kdy bylo usneseno vytvoření výboru pro znakový jazyk, který sestával ze dvou zástupců z každé severské země. Výbor se poprvé setkal v roce 1947 ve Švédsku. (Peterson 1997, s. 3) Znaky vytvořené výborem byly vyfotografovány v Dánsku a vytištěny v časopisech pro neslyšící v jednotlivých zemích (Peterson 1997, s. 4). V Norsku byly znaky společného skandinávského znakového jazyka postupně publikovány v roce 1950 v časopisu Znaky a řeč. Jednalo se o první vizualizaci „znaků NTS“ vůbec. (Schröder 1993, s. 238)

³³ *St* označuje příslušný tvar a orientaci ruky dle obrázků tvarů ruky (viz výše, srov. obr. 3). *H. h.* značí pravou ruku a *v. h.* ruku levou, *b. h.* obě ruce.

Obr. 6: Vybrané znaky společného skandinávského znakového jazyka
(Sander 1950, s. 301)

Slovník ke společnému skandinávskému znakovému jazyku byl dokončen v roce 1967 a obsahoval 2 000 znaků. Později byl slovník kritizován pro přílišnou orientaci na Dánsko, nutno ale podotknout, že se zástupci z ostatních zemí na tvorbě slovníku nijak aktivně nepodíleli. (Schröder 1993, s. 239)

Obr. 7: Ukázka ze slovníku společného skandinávského jazyka z roku 1967 (Plum 1967, s. 9)

Na shromáždění NDF v roce 1956 bylo usneseno, že se bude pracovat na sestavení slovníku NTS, který bude založen na společných znacích skandinávského znakového jazyka (později dokončeného slovníku z roku 1967), doplněného o znaky NTS pro další slova. Práce na vybrání vhodných znaků do slovníku šla velmi pomalu. O třináct let později bylo rozhodnuto, že na tvorbě slovníku bude pokračovat samostatně neslyšící Thorbjørn Johan Sander,^{34,35} jelikož dva ze tří neslyšících, kteří slovník spolu s ním tvořili, mezitím zemřeli. V té době začaly i první kurzy „znakového jazyka“ ve Stavangeru, Bergenu a Trondheimu. Sander dostal za úkol opatřit materiály kurzů (norské texty) vhodnými znaky (norskými a skandinávskými), které vybíral ze slovníku (dokončen v roce 1988), na němž pracoval. (Peterson 1997, s. 4)

Na Severském kongresu neslyšících v roce 1970 byla přijata rezoluce, která požadovala, aby se NTS používal jen jako pomůcka pro výuku řeči. Ve stejném roce začala nová spolupráce severských zemí. Na základě této rezoluce se musely vytvořit znaky, které by kopírovaly mluvenou řeč. (Peterson 1997, s. 4) Znakový jazyk byl totiž chápán jen jako jakýsi soubor vizuálních nálepek pro mluvená slova (Vonen 2020, s. 27). Každý rok se na severských seminářích sešli zástupci a diskutovali společné znaky pro komplikovaná nebo nová slova. Ve většině případů to byla slova, pro která žádná země dosud neměla vytvořené znaky. Tímto způsobem byly vymyšleny stovky nových znaků. (Peterson 1997, s. 4) Jednotlivé země dostaly dopředu seznamy slov, aby se národní komise mohly připravit a zjistit zdali existují znaky pro dané pojmy v jejich národním znakovém jazyce. Národní komise se poté setkaly a projednávaly slovo od slova. Nejprve se musely shodnout na významu slova, poté se pokusily najít znak, který by tomuto významu odpovídal.³⁶

V *Časopise neslyšících* (Døves Tidskrift, nové jméno časopisu Tegn og Tale) byly od roku 1973 publikovány přijaté znaky. Některá čísla obsahovala jak společné skandinávské znaky, tak standardizované norské. Neslyšící se nakonec odvrátili od společného

³⁴ Aktivní člen v komunitě Neslyšících, stál za vznikem *Tiskárny neslyšících* (Døves Trykkeri A/S) a založil *Historický spolek norských neslyšících* (Norsk Døvehistorisk Selskap). Několik let byl redaktorem časopisu organizace NDF, kde byl zaměstnaný i jako konzultant.

³⁵ Forside. *Slektgården Sander* [online]. 2015 [cit. 2021-04-13]. Dostupné z: <https://tjsander.net/>

³⁶ Příkladem může být slovní zásoba z oblasti politiky, např. slovo *socialismus*. Na společném skandinávském semináři se zjišťovalo, zda již existuje znak a dále se konkrétně v tomto případě diskutovala přípona *-ismus*. Jelikož mnoho slov končí touto příponou, shodla se komise na vytvoření znaku pro samotnou příponu. Socialismus je politicky „rudá“ strana. Pro socialismus se tak vytvořil znak „*rudý-ismus*“ (mluvní komponent ale zůstalo slovo socialismus). U dalšího slova se postupovalo obdobně, „*ministerstvo sociálních věcí*“ bylo „*rudé ministerstvo*“. (Sander 26/04/2021, emailové sdělení)

skandinávského jazyka a začali se zaměřovat na své národní znakové jazyky. Spolupráce skandinávských zemí byla postupně ukončena. (Sander 26/04/2021, emailové sdělení)

Tendence standardizace NTS se projevila nejsilněji v 70. letech 20. století, kdy se odehrál nejobsáhlejší pokus o reformu a standardizaci NTS. Učitelé a organizace neslyšících se shodli na vytvoření: „logického, systematického, význam nosícího a krásného znakového jazyka, který kopíruje mluvený jazyk slovo za slovem, plynule a přirozeně“. (Falkenberg & Sander 1977, s. 11) Tento jazyk měl nahradit přirozený jazyk neslyšících (Erlenkamp 2011, s. 5). Tehdejší výuková metoda se posunula směrem k filozofii totální komunikace, která zahrnovala NTS, nebo správněji řečeno, řeč (norštinu) podporovanou znaky (Greftegreff, Handberg and Schröder 2015, s. 656). Odehrál se tak pokus zčásti o vytvoření standardizované znakové zásoby a zčásti o vizualizaci norštiny. Záměrem bylo vytvořit „znakový jazyk pro výuku.“ (Holten a Lønning 2011, s. 8) Předpokladem bylo, že tímto způsobem bude pro neslyšící snadnější norštinu odevírat a učit se jí (Vogt-Svendsen 1987, s. 9).

Po skoro 100 letech³⁷ neužívání NTS jako jazyka výuky, v něm chyběla terminologie. NDF proto ustanovila *Komisi pro znakový jazyk* (Tegnspråkutvalget, dále jen TSU), která měla terminologii pro potřeby výuky vytvořit a NTS sjednotit.³⁸ Pokud v žádné varietě NTS neexistoval vhodný znak pro daný termín TSU, buď znak vytvořila, nebo ho přejala z jiného znakového jazyka. Po čase přišla komise s vizí vytvoření nového kódu, který se dnes nazývá *znakovaná norština* (tegnspråknorsk). Tento nový kód fungoval na principu 1–1, co slovo to znak, stejně tak kopíroval norskou gramatiku. K tomu účelu byly vytvořeny znaky, které vizualizovaly gramatickou stavbu norštiny. Například byly vytvořeny znakované afixy, které reprezentovaly 2. pád a minulý čas. (Greftegreff, Handberg and Schröder 2015, s. 656) Tyto úpravy vedly k jazykovému zmatení uživatelů. Některé úpravy se neuchytily vůbec, zatímco jiné zůstaly v jazyku dodnes. Mnoho z nových nebo nově přejatých skandinávských znaků, které byly propagovány jako nový standard znakování, později zaniklo, ale mnoho z nich se i nadále používá.³⁹

³⁷ Přibližně období mezi lety 1880–1970.

³⁸ Standardizované znaky vycházely v materiálech vytvořených pro kurzy znakového jazyka a slovníku, který byl postupně rozšiřován, až se z něj stal slovník, který vyšel v roce 1988 (viz níže).

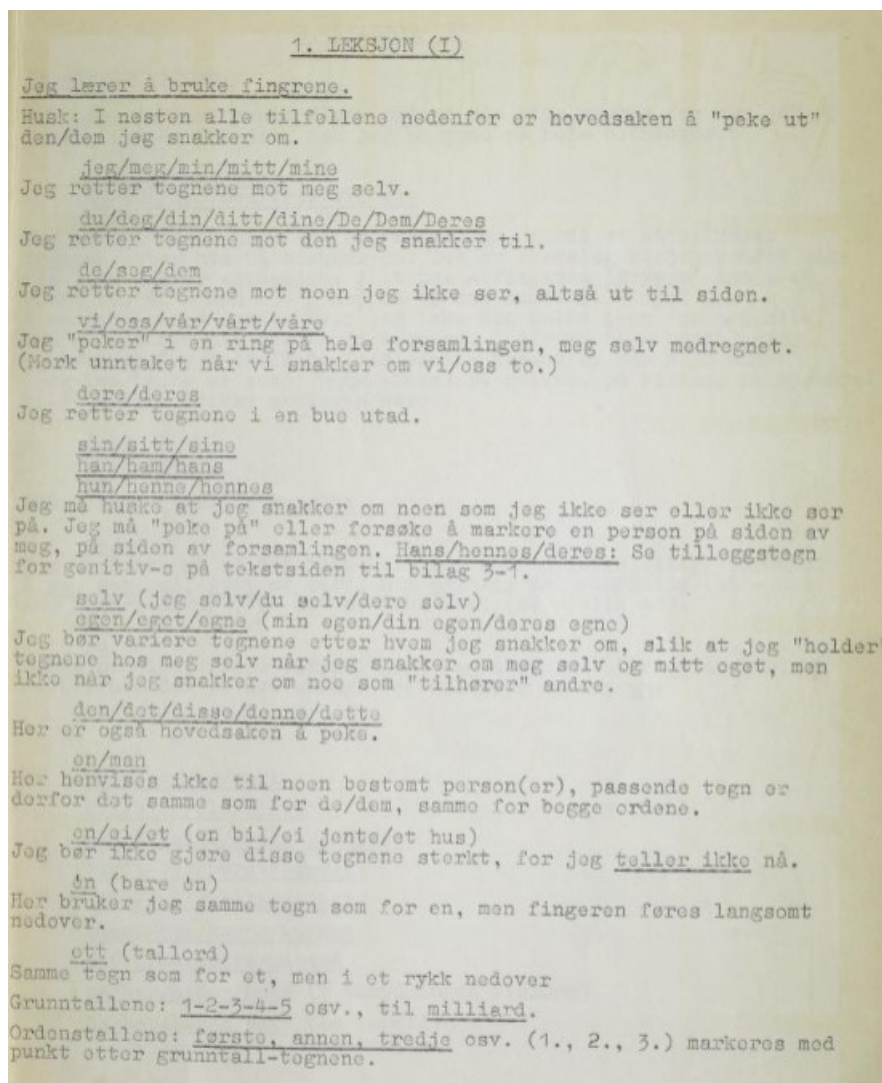
³⁹ Příkladem pro zachovanou úpravu v NTS může být znak pro číslo tři. Původně byl tento znak artikulován nataženým palcem, ukazováčkem a prostředníčkem, zatímco nový znak se artikuloval nataženým ukazováčkem, prostředníčkem a prsteníčkem. Dnes záleží artikulace na osobní preferenci uživatele NTS. (Vonen 2020, s. 27–28)

Vývoj znakované norštiny byl součástí tehdejšího trendu ve vzdělávání neslyšících, podobné projekty jsou známy i z jiných zemí (Schröder 1993, s. 239–240). Díky společnému skandinávskému trendu začala být znakovaná norština okolo roku 1975 prosazována jako nový, správný a vhodný znakový jazyk pro budoucnost, který se neměl používat jen ve školách nebo slyšících rodinách s neslyšícími dětmi, ale i v komunitě neslyšících. Oponenti toho kódu se začali obávat, že by znakovaná norština mohla postupně nahradit NTS.

Po celé zemi se začaly vyučovat kurzy znakované norštiny⁴⁰ pod záštitou organizace NDF. V úvodním slovu k výukovým materiálům kurzů je patrné, že znakový jazyk ještě nebyl chápán jako svébytný jazyk. Jednotlivé znaky se měly ukazovat jako podpora při odezírání a znaky se měly ukazovat pěkně a čitelně. (Raanes 2018, s. 522) Materiál kurzů⁴¹ byl tvořen norskými texty, které se studenti měli učit znakovat slovo od slova. Mnoho neslyšících se do kurzů přihlásilo ve víře, že se pomocí „nového znakování“ zlepší v norštině. Mnoho tisíc slyšících, kteří se do kurzů přihlásili, záhy zjistilo, že po absolvování kurzů se s neslyšícími stále nedorozumí. Vysvětlením pro tuto skutečnost bylo, že neslyšící znakují příliš laxně nebo používají „špatné“ znaky. I přes tyto nezdařené kurzy, bylo nejdůležitějším pokrokem, že slyšící projevíli zájem naučit se komunikovat s neslyšícími a s postupem času někteří objevili i přirozený znakový jazyk.

⁴⁰ V té době pod názvem *pravý norský znakový jazyk* (rikitg norsk tegnspråk). (Norges Døveforbund 2018, s. 363)

⁴¹ První materiály s fotografiemi znaků vyšly v roce 1972. (Norges Døveforbund 2018, s. 363)

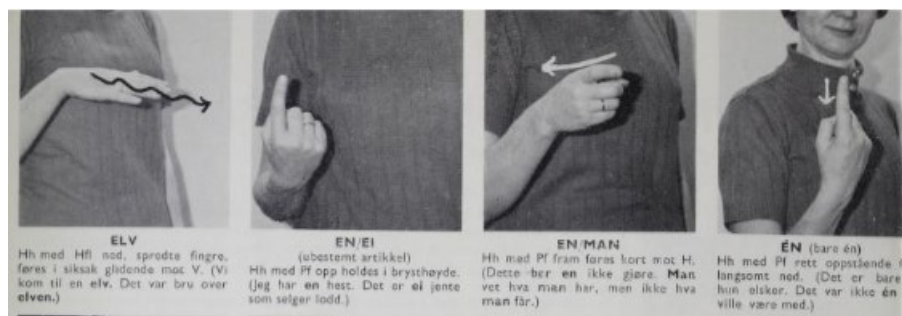
Obr. 8: Ukázka výukového materiálu kurzů organizace NDF z roku 1973

(Norges Døveforbund 1973, s. 2)^{42,43,44}

⁴² „Lekce 1: téma zájmena a číslovky.“

⁴³ Materiály kurzu sestávaly z pěti sešitků, kde každý sešitek představoval jednu úroveň. V sešitku se nacházelo 11 lekcí a opakovací lekce před zkouškou. Na konci sešitku se nacházela prstová abeceda a fotografie znaků používaných v lekci v abecedním pořadí podle norského lemmatu. Na každou lekci se počítalo s dvěma vyučovacími hodinami na jeden večer. Sešitky vycházely postupně od roku 1973, v revidovaných verzích nadále vycházely ke konci 70. let a v letech 80. (Norges Døveforbund 1973, s. 1)

⁴⁴ Další materiály dostupné z: Tegnspråk-kurs. *Nasjonalbiblioteket*. [online]. [cit. 2021-04-24]. Dostupné z: <https://www.nb.no/search?q=Tegnspr%C3%A5k-kurs&mediatype=b%C3%B8ker>

Obr. 7: Ukázka slovníčku ve výukovém materiálu kurzů organizace NDF z roku 1973 (Norges Døveforbund 1973, s. 2)

Nicméně velká část neslyšících změnila svůj pohled na NTS a pohlížela na něj jako na něco špatného. Některé znaky byly nahrazeny znaky z jiných znakových jazyků a dokonce byly vytvořeny znaky, které vizualizovaly gramatiku norštiny. (Schröder 1993, s. 239–240; Norges Døveforbund 2018, s. 364) Mezi uživateli NTS se používalo označení jako *nové znaky*, *moderní znaky*, *pěkný jazyk*, *pravý norský znakový jazyk* vs. *staré znaky* pro znakovou norštinu vs. NTS. Nebo obecnými sděleními: „Preferuji používání starých znaků.“ nebo „Nové znaky jsou lepší.“ Podporovatelé znakové norštiny dominovali v NDF po dlouhou dobu. (Greftegreff, Handberg and Schröder 2015, s. 657; Raanes 2018, s. 522)

Vytvoření společného skandinávského znakového jazyka nebylo moc úspěšné a většina neslyšících pokračovala v používání znaků svého národního znakového jazyka (Haulaland & Holmström 2019, s. 104). Neslyšící zjistili, že vytvoření společného jazyka je čistá utopie. Skandinávské země stály na rozcestí, některé se rozhodly dívat se na znakový jazyk jako na plnohodnotný jazyk, zatímco jiné se na něj stále dívaly jako na pomůcku při odezírání. (Norges Døveforbund 2018, s. 365) Standardizační proces NTS se odehrával v době, kdy zástupci z organizací pro neslyšící sice diskutovali jazykové otázky, ale neměli důkaz, že znakové jazyky jsou přirozené jazyky. Gramatika mluveného jazyka byla považována za „správnou“ gramatiku a v ideálním případě znakové ekvivalenty pro slova kopírovaly slovosled mluveného jazyka. (Haulaland & Holmström 2019, s. 104)

Změna nastala až v roce 1979, kdy se normalizační proces víceméně zastavil. V 80. letech byli stanoveni noví členové komise, kteří byli ke znakové norštině skeptičtí (Greftegreff, Handberg and Schröder 2015, s. 657). Názory na formu a funkci slovníku znakového jazyka byly natolik rozdílné, že TSU byl na dva roky zbaven funkce (Schröder 1993, s. 240). V roce 1983 byl v *Časopise neslyšících* publikován otevřený dopis předsednictvu NDF. Jelikož jazykem výuky neslyšících byly znaky přiřazované k norským slovům a poskládané podle norské gramatiky, ptali se, jaký názor zastává předsednictvo NDF v otázce znakového

jazyka a kdy bude pro obyvatele Norska možné naučit se znakový jazyk, tak jak ho používají neslyšící mezi sebou. Na dopis nikdy nebylo odpovězeno, zapříčinil však rozpuštění TSU a vytvoření nové komise, která měla na starosti výuku ve znakovém jazyce. (Ringsø 1991, s. 22)

Jazykový obrat zapříčinil, že mnoho výukových materiálů pro kurzy vytvořené organizací NDF již nebylo v souladu s novým chápáním a postojem vůči NTS. Na řadu přišla fáze přeorientování se a zvýšeného povědomí o jazyku. Poptávka po výuce znakového jazyka narostla a norská veřejnoprávní televize *NRK* (Norsk rikskringkasting) spolu s *Norskou organizací pro dálkovou výuku* (Norsk Fjernundervisning) vytvořila šestnáctidílný televizní pořad *Znaky jsou jazyk* (Tegn er språk) jakožto součást výukového materiálu kurzů.⁴⁵ Kolem pořadu panovala diskuze jaký „znakový jazyk“ by měl moderátor v pořadu používat. Měl by mluvit norsky v kombinaci se znaky, které by kopírovaly gramatiku norštiny, nebo by měl používat NTS s jeho slovní zásobou a strukturou mu vlastní? V úvodu tištěného výukového materiálu (viz obr. 8) k pořadu bylo uvedeno, že na NTS se musí pohlížet jako na jazyk, který je odlišný od norštiny a cílem tohoto kurzu je naučit studenty, aby používali NTS tak, jak ho používají sami neslyšící. Když byl program na podzim 1984 spuštěn, bylo překvapující, že se tvůrci rozhodli upustit od původního záměru – užívání znakového jazyka norských neslyšících. Skutečnost byla okomentována slovy: „Učitelé, kteří chtějí výuku přiblížit jazyku, který mezi sebou používají neslyšící, musí požádat účastníky kurzu, aby víceméně ignorovali znakový jazyk moderátora pořadu.“ (Raanes 2019 s. 69) Moderátorka a figuranti totiž používali znakovanou norštinu, zatímco v dramatickém miniseriálu *Hon na Moniku* (Jakten på Monica), který byl součástí televizního pořadu, byl neslyšícími herci použit NTS. Pořad fungoval jako program stanice NRK, ale zároveň jako součást výukového materiálu kurzů, které měly přispět k šíření znalostí o NTS mezi laickou veřejností. (Raanes 2019, s. 68)

⁴⁵ Dostupné z: <https://tv.nrk.no/serie/tegn-er-spraak/1984/FVOK09000183/avspiller>

Leksjon 3

1 Forevelser

Prøv å uttrykke forskjellige måter å gå på ved hjelp av kroppsbevegelser og mimikk. Du behøver ikke stå, men sitt heller og bruk overkroppen: *spasere, slentre, sjangle, snuble, løpe, hoppe*.

2 Pantomimeøvelser

Alle i ringen skal uttrykke noe med mimikk og kroppsspråk. De andre skal avlese og etterligne.

1. Du er overlykkelig.
 2. Du har satt noe i halsen.
 3. Noen har gitt deg et spark i mellomgulvet.
 4. Du har svelget noe surt.
 5. Du skal få en sprøyte i armen.
- Og så videre!

Prøv å lage en liten handling av en serie med ansiktsuttrykk. Her er en liten historie å forsøke seg på:

Person A gir person B beskjed om å si fra til person C at veska hans/hennes er stjålet. Person B er ivrig og opphisset. Person C sier at det ikke gjorde noe, veska var gammel og det var ingenting i den.

3 Jakten på Monica

Spill denne scenen mellom Cathrine og Monica to og to. Bytt roller og forsøk å øke farten.

Cathrine: Hvor skal du?

75

Obr. 9: Ukázka z publikace kurzu Znaky jsou jazyk (Edwardsen a Dahl 1984, s. 75)⁴⁶

V roce 1986 vyšel výukový materiál *Znakový jazyk – úvodní kurz I* (Tegnspråk – grunnkurs I), který již nebyl založený na znakované norštině. (Ringsø 1991, s. 23)

⁴⁶ „Lekce 3: Cvičení 1 – pokuste se pomocí pohybů těla a mimiky různými způsoby vyjádřit: *procházet se, okounět, vrávorat, zakopnout, běžet, skákat*. Cvičení 2 – různá cvičení, jedna skupina bude napodobovat významy vět, např. 4: *Spolkl jsi něco kyselého*. Cvičení 3 – přehrajte scénu mezi Cathrine a Monicou: *Kam jdeš?*“

leksjon 1

1 Se på videoen til punkt 4. Her er en oversettelse til norsk:
 A: Hei, hva heter du?
 B: Jeg heter Vigdis.
 A: Er du döv?
 B: Nei, jeg er hørende.

2 Du har nå sett en person som bruker tegnspråk. Du la merke til at personen
Grunnboka s. 5 **ikke brukte stemmen**
brukte hendene
 Kanskje så du også at personen brukte kroppen, ansiktet og øynene. Tegnspråket er et visuelt/gestuelt språk. Det betyr at vi oppfatter tegnspråket gjennom øynene og uttrykker oss (snakker) ved hjelp av bl.a. hender, kropp, ansikt og øyne.

3 Du har sikkert allerede oppdaget at det er stor forskjell på norsk og tegnspråk.
Grunnboka s. 6 Norsk tegnspråk er det språket de fleste døve bruker seg imellom.
 Både norsk og tegnspråk er egne selvstendige språk.
 Det finnes blandingsformer av de to språkene, disse kalles ofte «tegn og tale». Blandingsformene har vanligvis mange elementer fra norsk (men ofte uten bruk av stemme) blandet med tegn fra tegnspråk. Det brukes også elementer fra tegnspråkets grammatikk.
 «Tegnspråknorsk» er et konstruert system med et tegn for hvert ord.

4 NUMMER FIRE
Grunnboka s. 9 Her er en måte å skrive tegnspråk på:

A: _____ s
 HEI HETE PEK(du)

B: _____ nikk
 HETE VIGDIS PEK(jeg)

A: _____ s
 DØV PEK(du)

B: neg _____ nikk
 NEI HØRE PEK(jeg)

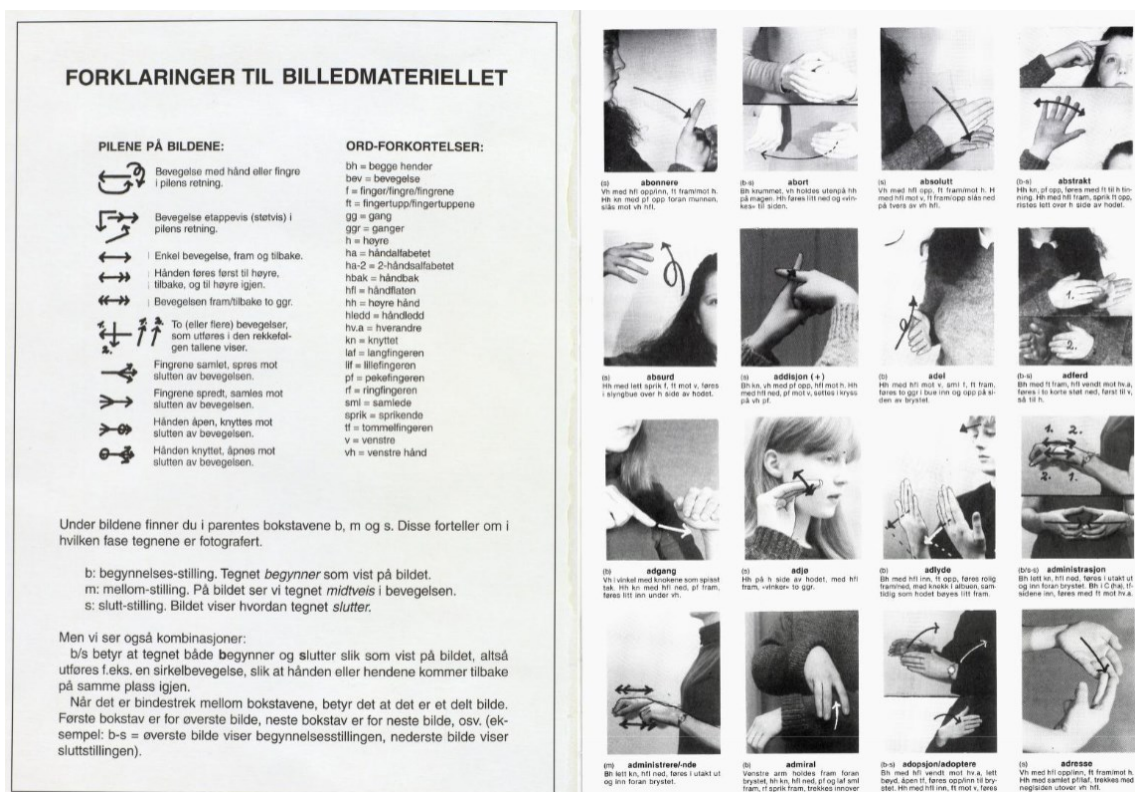
Vi skriver med STORE BOKSTAVER hva de manuelle komponentene (dvs. høyre og venstre hånd) gjør.
 s betyr at setningen er spørrende.
 nikk betyr at setningen er bekreftende.
 neg betyr at setningen er nektende.
 Husk at tegnspråkskrift *ikke* er norsk. Du må ikke sammenligne med grammatikken i norsk.

Obr. 10: Ukázka z učebnice Znakový jazyk – základní kurz I (Tegnspråk : grunnkurs I 1991, s. 3)⁴⁷

O dva roky později, v roce 1988, vyšla dlouho očekávaná publikace *Slovník norských znaků* (Norsk tegnordbok) s více jak 4 500 znaky (Vonen 2020, s. 77). Slovník byl součástí výukových materiálů NDF. (Raanes 2019, s. 68) Znaky byly ve slovníku zachyceny formou fotografií a slovního popisu. Slovník byl jednosměrný norský jazyk-norský znakový jazyk a seřazen abecedně podle norských lemmat. (Vonen 2020, s. 77) Slovník se převážně skládal z materiálu vytvořeného pro kurzy NDF a byl výsledkem práce TSU a členů severských seminářů (Døves Forlag AS. 1988, přebal). Podle Schrödera a Greftegreffové slovník nezachycoval znaky, které komunita neslyšících používala, ale znaky, které autoři slovníku doporučovali jako ekvivalenty norských slov. Výsledkem byl seznam znaků, který se ve velké míře neshodoval se znaky, které používali norští neslyšící. (Schröder 1998, Greftegreff 2006

⁴⁷ „Lekce 1: cvičení 1 – podívejte se na video 4, zde je překlad do norštiny. Cvičení 2 – vysvětlení rozdílné modality mluvených a znakových jazyků. Cvičení 3 – vysvětlení rozdílů mezi norštinou a NTS. Cvičení 4 – příklad zapisování znaků znakového jazyka.“

cit. dle Vonen 2020, s. 77–78) Slovník je dodnes v prodeji, avšak již pod názvem *Slovník znakované norštiny* (Ordbok for tegnspråknorsk). (Vonen 2020, s. 78)

Obr. 11: Ukázka ze Slovníku norských znaků z roku 1988 (Døves Forlag AS., 1988, s. 1)

Od 90. let 20. století probíhaly kurzy pořádané jednotlivými lokálními pobočkami organizací pro neslyšící. Ve druhé polovině 90. let byla nabídka kurzů značně zredukována, mimo jiné z důvodu zastaralého výukového plánu a materiálů. (Raanes 2019, s. 69)

1.4 Uznání norského znakového jazyka jako jazyka

Na NTS nebylo po většinu jeho více než dvou set let existence nahlíženo jako na plnohodnotný jazyk, ale jako na prostředek komunikace, fyzický kanál, lidí, kteří nemohou slyšet výrazy v primárním kanále, mluvené řeči. Tento postoj se odrážel ve statutu NTS po mnohá desetiletí. (Vonen 2020, s. 26–27) Po dlouhou dobu bylo na školách pro neslyšící v Norsku vyučováno prostřednictvím orální metody. Až do roku 1975 neslyšící nepracovali jako učitelé. (Schröder 1993, s. 235) Pro oficiální uznání NTS v rámci vzdělávání neslyšících a uznání obecně panovalo temné období.

Slyšící učitelé neslyšících na dlouhá desetiletí přesvědčili školy a vládu, že díky orální metodě se neslyšící děti stanou plnohodnotnými členy mluvící – slyšící společnosti. Školy a vláda čekaly na naplnění tohoto cíle, pokaždé s obnovenou nadějí přicházející

s technologickým pokrokem pro sluchově postižené. Ve druhé polovině 20. století se zájem, inspirovaný mezinárodním trendem, posunul směrem k filozofii totální komunikace. Vzdělavatelé se tak zaměřili na vizuálně-motorickou komunikaci. Nejprve se začala používat řeč podporovaná znaky. Díky revolučnímu objevu NTS jako svébytného jazyka Marit Vogt-Svendsenové v polovině 80. let, se obrátili přímo k samotnému NTS. (Vonen and Peterson 2019, s. 192–193)

V rámci emancipace NTS a norských neslyšících byly v 80. a 90. letech zakládány různé organizace. V roce 1984 založili neslyšící svoji vlastní církev, *Církev neslyšících* (Døvekirken), která je spravována norskou církví.⁴⁸ V roce 1985 byla založena dnešní *Média pro neslyšící* (Døves Media), která tvoří zpravodajství a kulturní programy v NTS. Programy se mimo jiné vysílají i na kanálech NRK.⁴⁹ (Halvorsen 2020 s. 30) V roce 1989 byl nabídnut jednoroční studijní program *Tlumočník pro sluchově postižené a hluchoslepé* (Tolker for hørselshemmede og døvblinde) na *Státní vysoké škole speciálních pedagogů* (SSHL) v Bærumu.^{50,51} Od roku 1989 vysílá NRK, *Zprávy ve znakovém jazyce* (Tegnspråknytt) s neslyšícími

⁴⁸ V současnosti je jazykem administrace a bohoslužeb NTS. Kostely pro neslyšící se nacházejí ve větších městech, a to Tromsø, Trondheimu, Ålesundu, Bergenu, Stavangeru, Sandefjordu a v Oslu. (Halvorsen 2020 s. 30)

⁴⁹ Hvem er Døves Media. *Døves media* [online]. [cit. 2021-02-03]. Dostupné z: <http://dovesmedia.no/#about>

⁵⁰ Studier innen tegnspråk og talking overføres til Høgskolen i Oslo og Akershus. *Institutt for spesialpedagogikk* [online]. 2011 [cit. 2021-02-27]. Dostupné z: <https://www.uv.uio.no/isp/om/aktuelt/aktuelle-saker/2011/tegnsprakstudier-overforeshio.html>

⁵¹ Po pětiletém projednávání s NDF začal norský orgán pro vyplácení dávek (Rikstrygdeverket, dnešní NAV) v roce 1972 pokrývat náklady na nezbytné tlumočení v případě návštěvy lékaře nebo nemocnice. V roce 1977 začaly první kurzy pro tlumočníky. V roce 1981 vznikla služba tlumočení pro neslyšící v rámci státní nabídky. Kvóta byla stanovena na 30 hodin ročně. Kvůli vzniku vysokoškolského vzdělávání tlumočnicků v roce 1989 nemohl profesi tlumočnicka vykonávat každý, jako tomu bylo do té doby, ale jen oficiálně uznaní tlumočníci. Nabídka vzdělávání byla postupně rozšířena i na dalších vysokých školách. V letech 2002–2003 byl neslyšícím přiznán nárok na tlumočení výuky, v profesním a osobním životě bez omezení počtu hodinami. (Gjøen 2008, s. 139–141)

moderátory.^{52,53,54,55} V roce 1991 byl založen *Historický spolek norských neslyšících* (Norsk døvehistorisk selskap) (Schröder 2008, s. 104).

1.4.1 Počátky lingvistiky norského znakového jazyka

Novodobý profesionální výzkum NTS začal v 80. letech 20. století dvěma projekty, projektem Marit Vogt-Svendsenové a Odd-Inge Schrödera.

V roce 1981 dokončila slyšící Marit Vogt-Svendsenová diplomovou práci v oboru speciální pedagogiky na Státní vysoké škole speciálních pedagogů v Bæremu. Prapravnučka milovaného kněze neslyšících Conrada Svendsena, Marit, vyrostla v *Domově pro neslyšící* v Oslu (dnešní Signo Conrad Svendsen senter). Několik generací její rodiny vyrostlo mezi neslyšícími a hluchoslepými, proto se již v raném věku s nimi naučila komunikovat. Již od dětství si všímala útisku neslyšících a NTS ze strany slyšících. Postupně se v ní rozvinul zájem o vzdělávání neslyšících, útlak jazyků a jazyky obecně.⁵⁶

Ve své diplomové práci se Marit Vogt-Svendsenová zabývala postavením úst v NTS. Její výzkum ukázal, že orální komponenty mohou být povinnou součástí znaku. (Greftegreff, Handberg and Schröder 2015, s. 672) Práce obsahovala i pedagogické postřehy týkající se výuky neslyšících žáků. O dva roky později, v roce 1983, publikovala na základě své diplomové práce historicky důležitou a populární učebnici *Znakový jazyk norských neslyšících – několik pedagogických a jazykovědných aspektů* (Norske døves tegnspråk – noen pedagogiske og språkvitenskapelige aspekter). Vogt-Svendsenová ve výzkumu nadále pokračovala a v roce

⁵² 4. mai 2021. NRK TV [cit. 2021-05-02]. Dostupné z: <https://tv.nrk.no/guide/04-05-2021>

⁵³ Tegnspråknytt. NRK [online]. 2017 [cit. 2021-02-28]. Dostupné z: <https://www.nrk.no/tilgjengelighet/tegnspaknytt-1.12177418>

⁵⁴ Zprávy se dnes vysílají od pondělí do pátku od 17:45 do 17:50 na hlavním kanále NRK1. Zprávy obsahují zprávy z Norska, ze světa a sportu.

Od roku 2000 má NTS vlastní kanál *NRK Znakový jazyk* (NRK Tegnspråk). Na kanálu se několikrát denně vysílají tlumočené zprávy, vlastní pořady v NTS a různé tlumočené pořady z programu NRK1, které se vysílají od 18:00 do 21:30. (Greftegreff, Handberg a Schröder 2015, s. 660) Kanál je přístupný v televizi nebo jako součást nabídky internetové televize. Tlumočené pořady se nahrávají do internetové televize a uživatel se může podívat na záznam později.

Víceméně veškeré pořady na NRK jsou titulkovány bez ohledu na to, jestli jsou zahraniční nebo norské, ale titulky pro norštinu se musí zapnout manuálně. Pořady vysílané naživo se také titulkují.

⁵⁵ 20 år med NRK Tegnspråk. NRK [online]. 2020 [cit. 2021-02-03]. Dostupné z: <https://www.nrk.no/informasjon/20-ar-med-nrk-tegnspak-1.15159740>

⁵⁶ Tegnspråk, først og fremst. *Språkrådet* [online]. 2019 [cit. 2021-01-27]. Dostupné z: <https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Publikasjoner/Spraaknytt/spraknytt-12019/intervjuet-tegnspak-forst-og-fremst/>

1991 obhájila první doktorskou práci o znakovém jazyce v Norsku na tehdejší Univerzitě v Trondheimu (dnešní NTNU). (Vonen 2020, s. 28) Práce se zabývala syntaktickými funkcemi nemanuálních komponentů v tázacích větách v NTS (Greftegreff, Handberg and Schröder 2015, s. 672). Inspirací pro Marit Vogt-Svendsenovou, průkopnici lingvistiky znakových jazyků v Norsku, bylo tehdejší zvýšené povědomí odpovědnosti společnosti za menšinové skupiny v 80. letech 20. století, zejména v souvislosti s utlačováním národnostní menšiny Sámů. I přes tento průlom se stále objevovaly a i v současnosti objevují tendence návratu k orální metodě (i v souvislosti s rozvojem kochleárních implantátů) a zpochybňování důležitosti znakového jazyka. (Vonen and Peterson 2019, s. 192–193)

V 80. letech 20. století psal o NTS a příbuzných tématech i neslyšící Odd-Inge Schröder. Napsal několik textů, např. článek *Fonologie norského znakového jazyka*. Slyšící učitelky neslyšících Kristine Hirschová a Harriet Langeová obhájily v 80. letech diplomové práce v oboru speciální pedagogika na téma *Pozorování znakového jazyka u pětiletého dítěte* a *Znakový jazyk není jen hýbání rukama*. (Vonen 15/04/2021, emailové sdělení) Pionýrská práce Marit Vogt-Svendsenové a dalších na počátku 80. let 20. století zapříčinila pozdější uznání NTS jako jazyka. (Vonen 2020, s. 28) Jelikož ale tito jednotlivci nebyli napojeni na žádný větší výzkumný tým, neměly výsledky jejich výzkumu stejný dopad jako v sousedních skandinávských zemích (Sander 1991, s. 19).

Zkoumání NTS jako svébytného jazyka ovlivnilo i postoj Komise pro znakový jazyk, TSU, která pracovala na standardizaci. Komise vydala v roce 1981 prohlášení o svébytnosti NTS. V návaznosti na výsledky výzkumu vyšla v roce 1985 *Zpráva norského parlamentu o speciálně pedagogických službách* (Kyrkje- og undervisningsdepartementet - Stortingsmelding 61 1984/5), kde bylo uvedeno, že výzkumem bylo dokázáno, že NTS je jazyk na úrovni ostatních jazyků a měly by být přijaty opatření začleňující NTS do vzdělávání neslyšících dětí v Norsku. Záměry nastíněné v této zprávě, ale nebyly zahrnuty ve vzdělávacím plánu, který vyšel o dva roky později. (Jakobsen 2000, s. 22)

Ve stejném roce založila na *Severské konferenci znakových jazyků* v Oslu NDF novou komisi, *Akční komisi pro znakový jazyk* (Aksjonskomiteen for tegnspråkarbeidet, AKTA), která byla nakloněna NTS. Nová komise měla za úkol pracovat na uznání NTS a právech jejich uživatelů. Součástí úkolu bylo informovat veřejnost a komunitu znakových o varietách v rámci NTS. Bylo vydáno video, kde byly ukázány rozdíly mezi znakovanou norštinou a skutečnými varietami NTS. NDF dále v roce 1989 založila nezávislou instituci pro výzkum NTS, *Institut znakového jazyka* v Oslu. Institut byl ale založen „příliš brzy“. Žádosti o státní podporu byly

zamítnuty, a jelikož NDF neměla dostatek prostředků na jeho provoz, byla činnosti Institutu po necelých dvou letech ukončena. (Peterson 2008, s. 85) Samotná organizace NDF se sama nově vymezila jako „organizace zejména pro uživatele znakového jazyka, která pracuje na zlepšení statusu NTS ve všech oblastech společnosti“ (Greftegreff, Handberg and Schröder 2015, s. 657).

1.4.2 Norský znakový jazyk v zákonech

Jak již bylo řečeno, zpráva norského parlamentu z roku 1985 neměla okamžitý dopad na zavedení opatření, které by podpořily používání NTS ve školách.

Naopak na podzim 1990 museli neslyšící v Oslu demonstrovat na protest proti plánovanému uzavření státních speciálních škol pro neslyšící.⁵⁷ V reakci na protest se ale parlament rozhodl zachovat nabídku škol a navíc se začalo uvažovat, jestli by NTS neměl získat status oficiálního jazyka Norska. (Jørgensen & Anjum 2006, s. 77)

V roce 1991 v souvislosti s debatou o *Vzdělávání dětí, mladých a dospělých se speciálními potřebami* v norském parlamentu, v rámci které byla diskutována zpráva z roku 1985, někteří členové parlamentu podpořili myšlenku uznání NTS jako menšinového jazyka v Norsku. (Haulaland & Holmström 2019, s. 106–107) Myšlenka uznání NTS jako menšinového jazyka byla prosazována zejména NDF. Uznáním by se podpořilo obecné povědomí o NTS v norské společnosti, což by usnadnilo každodenní život znakujících. Uznání by také usnadnilo dosažení politických cílů v dalších oblastech společnosti a NTS by nebyl limitován jen oblastí vzdělávání. Vlastní zákon pro znakový jazyk ale ani tehdy nebyl vytvořen. (Vonen and Peterson 2019, s. 196)

Dále byl v roce 1991 vydán požadavek na vypracování plánů pro nové předměty na základních školách pro neslyšící. Předměty *znakový jazyk jako první jazyk neslyšících žáků, norský jazyk jako druhý jazyk neslyšících žáků, anglický jazyk pro neslyšící, drama a rytmus pro neslyšící žáky* byly v roce 1993 zavedeny na školách pro neslyšící. (Handberg 2008, s. 71)

O čtyři roky později, v roce 1997, získali neslyšící žáci základních škol, kteří měli NTS jako svůj mateřský jazyk,⁵⁸ nejprve změnou předpisu (Forskrift for gunnskolen, 1989) a později

⁵⁷ Uzavření speciálních škol pro zdravotně postižené v roce 1990 bylo součástí celkové školské politiky Norska (Vonen 2020, s. 146). Měla tak být reorganizována stávající nabídka speciálně pedagogických opatření a služeb (Sander 1989, s. 3). Nakonec byly speciální školy pro neslyšící postupně uzavřeny na počátku 21. století (viz níže).

⁵⁸ Zákon se týkal i dětí, které nedosáhly věku povinné školní docházky. V roce 2016 byla zmínka o předškolních dětech vyňata a vsazena do „*zákona o mateřských školách*“ (barnehageloven). Ačkoliv na NTS není pohlíženo

„školským zákonem“ (Opplæringslova 1998) právo na vzdělávání v NTS a o NTS v desetileté povinné školní docházce, to znamenalo, že se NTS stal jednak jazykem výuky, jednak jazykem vyučovaným. (Vonen 2020, s. 144). Status NTS tak byl zvýšen skrze školský systém (Holten og Lønning 2010, s. 81). Právo na vzdělávání v NTS se dodnes uděluje na základě odborného posouzení obecní pedagogicko-psychologické služby (pedagogisk-psykologisk tjeneste, PPT).^{59,60} Podle zákona se výuka avšak může odehrávat i na jiné škole, než do které žák lokálně patří. (Vonen 2020, s. 144)

Na národní úrovni se musely vypracovat nové studijní plány a učebnice pro mluvčí NTS. Nové plány se týkaly předmětů *znakový jazyk jako první jazyk*, *znakový jazyk pro pokročilé*, *norský a anglický jazyk pro neslyšící* a *anglický jazyk pro pokročilé* a *drama/rytmus*. Učitelé na základních školách pro neslyšící si museli doplnit vzdělání v NTS (jazykové znalosti) a o kultuře a historii neslyšících ve výši 30 kreditů na Univerzitě v Oslu (Universitet i Oslo) nebo *Vysoké škole v jižním Trøndelagu* (Høgskolen i Sør-Trøndelag - HiST)⁶¹ a decentralizovaně v Bergenu (v režii HiST) (Domben 2008, s. 10).⁶²

NTS se poprvé stal vyučovacím jazykem a samostatným předmětem na základních školách a o tři roky později (revizí školského zákona) i na středních školách. (Vonen 2020, s. 29; Språkrådet 2019, s. 18) Zavedením předmětu *znakový jazyk* ve školách byl NTS představen jako jazyk, který je důležitý a zaslouží si místo ve vzdělávání. Díky předmětům *znakový jazyk jako první jazyk* a *norský jazyk pro neslyšící*, měli neslyšící nabýt dvojjazyčnosti a kulturních znalostí v obou jazycích. Studijní plán z roku 1997 byl důležitým milníkem pro neslyšící, kteří byli akceptováni jako jazyková a kulturní menšina, která měla být vzdělávána na stejné úrovni a ve stejných předmětech jako slyšící vrstevníci. Norsko bylo první

jako na pomůcku ve speciální pedagogice, figuruje paragraf o předškolním vzdělávání neslyšících dětí právě v kapitole o speciální pedagogice. Zaměstnanci navíc nejsou zatím povinni doplnit si vzdělání, tak jak je tomu u žáků na základních a středních školách. (Holten 29/04/2021, emailové sdělení)

⁵⁹ Na přání studenta staršího 15 let, rodičů dětí pod 15 let, mateřské školy nebo školy může být posouzena žádost speciálně-pedagogické pomoci nebo speciální výuky. Pověřený pracovník (pedagog, ředitel školy) vyplní příslušnou pedagogickou zprávu, na jejímž základě PPT vypracuje odborné posouzení schopností daného žáka a práva na požadované přizpůsobení – v tomto případě potřeba výuky v NTS.

⁶⁰ Pedagogisk psykologisk tjeneste (PPT). *Bergen kommune* [online]. 2021 [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://www.bergen.kommune.no/innbyggerhjelpen/skole/grunnskole/spesialpedagogisk-tilbud/pedagogisk-psykologisk-tjeneste-ppt>

⁶¹ V Trondheimu, dnes součástí NTNU.

⁶² Dodnes neexistuje studijní program, který by přímo vzdělával učitele dětí se sluchovým postižením. Požadavkem je absolvování studií v rozsahu 30 a 60 kreditů pro předškolní a školní děti. (Holten 15/04/2021, emailové sdělení)

zemí na světě, kde bylo uzákoněno vzdělávání v národním znakovém jazyce a vytvořen vlastní předmět znakového jazyka na základních a později středních školách. (Handberg 2008, s. 73)

Právo na jazyk bylo přisouzeno jen žákům základních a středních škol, v jiných oblastech nebylo neslyšícím právo na NTS přisouzeno. NDF v dopisech do kanceláře předsedy vlády, *Ministerstva spravedlnosti* (Justisdepartement) a tehdejšího předchůdce *Ministerstva kultury* (Kirke- utdannings- og forskningsdepartement) žádala o setkání, kde by se mohla prodiskutovat otázka uzákonění NTS jako oficiální jazyka Norska. Bylo rozhodnuto, že *Ministerstvo kultury a církve* (Kultur- og kirkedepartement) si vezme tuto otázku na starost. Neslyšícím měl být zajištěn přístup ke stejným informacím jako slyšícím a neslyšící, tak měli mít možnost zapojit se do veřejné debaty. Otázkou bylo, zda „norský znakový jazyk jako oficiální jazyk Norska“ bude správným řešením jak docílit rovného přístupu k informacím. Ministerstvo kultury a církve začalo spolupracovat s organizacemi pro neslyšící, zároveň se hodnotilo řešení této otázky v ostatních skandinávských zemích. (Bergh 2004, s. 8–10) Grete Bergh^{63,64} byla na základě požadavku Ministerstva kultury a církve pověřena prošetřením přístupu: „*Norský znakový jazyk jako oficiální jazyk Norska*“ a na závěr doporučila, aby tento krok byl podniknut.

Språkrådet již několik let pracovala na vytvoření kompletní jazykové politiky Norska založené na zjištění, že norský jazyk je ohrožován anglickým jazykem zejména v oblasti vyššího vzdělávání a mezinárodně orientovaných společnostech. Ve zprávě Språkrådet z roku 2005 byly sice menšinové jazyky zmíněny, ale ústředním tématem byl ohrožený norský jazyk. Jazyková politika NTS se se spolu s ostatními menšinovými jazyky stala součástí většího a na čas náročnějšího procesu kompletní jazykové politiky. (Vonen and Peterson 2019, s. 196–197)

Jelikož od prošetření otázky oficiálnosti NTS v roce 2004 nebyly podniknuty další kroky, zorganizovala v roce 2007 osloská pobočka organizace NDF demonstraci na podporu uznání NTS (Peterson 2008, s. 30).⁶⁵ Ve stejném roce Norsko ratifikovalo *Rámcovou úmluvu*

⁶³ Grete Berh vystudovala norská „Informační studia a knihovnictví“ a byla členkou poradního a výkonného orgánu *ABM-utvikling a Státní centrum pro archivaci, knihovny a muzea* Ministerstva kultury, který fungoval do roku 2010. Orgán spolupracoval s Ministerstvem školství a měl na starosti prošetření určitých otázek mimo jiné „Norský znakový jazyk jako oficiální jazyk Norska“.

⁶⁴ ABM-utvikling. *Linked in* [online]. [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: <https://no.linkedin.com/company/abm-utvikling>; Vonen 15/04/2021, emailové sdělení

⁶⁵ Zapojovalo se okolo 2 000 osob, což je úctyhodné číslo vzhledem k celkové velikosti norské komunity neslyšících. (Vonen and Peterson 2019, s. 197)

o ochraně národnostních menšin, čímž přisoudila každému, kdo patřil k národnostní menšině, právo na svobodu vyjadřovat se a přijímat informace ve svém menšinovém jazyce. NTS ale nebyl do Rámcové úmluvy zahrnut.⁶⁶

V roce 2006 byl pak založen *Spolek pro norský znakový jazyk* (FONTS, Forening for norsk tegnspråk) jehož cílem bylo prosadit NTS jako součást norského kulturního dědictví, podpořit zájem a znalosti o NTS, jakožto podněcovat k výzkumu, vzdělávání a dokumentaci NTS.⁶⁷

Průlom ve statusu NTS přišel o rok později ve zprávě norského parlamentu (Stortingsmelding nr. 35: Mål og mening, 2007–2008), společné zprávě pro jazyky používané v Norsku. NTS zde byl poprvé oficiálně uznán nejenom jako jazyk, potažmo jeden z jazyků Norska, ale i jako součást norského kulturního dědictví. (Vonen and Peterson 2019, s. 198) NTS navíc v roce 2009 získal statut „plnohodnotného jazyka“. „Plnohodnotný jazyk“ znamená, že jazyk má takové postavení, že se může používat ve všech kontextech a ve všech oblastech života a že má odbornou slovní zásobu. NTS už tedy nadále nebyl jen užitečnou komunikační pomůckou lidí, kteří nemají přístup k většinovému jazyku.

V roce 2011 vzniklo při Sprákrådet nové oddělení *Znakový jazyk* (Tegnspråk), ve kterém je zaměstnán jazykový poradce pro otázky NTS.⁶⁸ Úkolem tohoto oddělení bylo a je podpořit status NTS. Mezi hlavní úlohy oddělení patří: odpovídat na otázky o NTS, spolupracovat s příbuznými obory a organizacemi, informovat o používání NTS v různých souvislostech a informovat o vzdělávání v NTS a jazykových právech neslyšících.⁶⁹

⁶⁶ Minoritetsspråkpakten. *Språkrådet* [online]. 2015 [cit. 2021-02-04]. Dostupné z: <https://www.sprakradet.no/Spraklige-rettigheter/Spraklige-rettigheter-som-gjelder-nasjonale-minoritetssprak-/Minoritetsspråkpakten-/>

⁶⁷ FONTS' formål. *FONTS – Forening for norsk tegnspråk* [online]. [cit. 2021-04-26]. Dostupné z: <https://www.fonts.no/om/formal>

⁶⁸ Dodnes tuto funkci zastává neslyšící Sonja Myhre Holtenová. (Norges Døveforbund 2018, s. 396)

⁶⁹ Tegnspråk. *Språkrådet* [online]. [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://www.sprakradet.no/Sprakavare/Tegnsprakteiknsprak/>

2 Současné postavení norského znakového jazyka

2.1 Demografie neslyšících

V Norsku žije okolo pěti miliónů obyvatel (Vonen and Peterson 2019, s. 192). Jak již bylo naznačeno v úvodu, jaký přesný počet z toho zastupují neslyšící, není známo.⁷⁰ Celostátní sčítání osob se sluchovým postižením dosud nebylo provedeno, proto není ani možné podat geografický popis rozložení této komunity. Předpokládá se ale, že se neslyšící zdržují ve velkých městech a obcích, kde se nachází největší a nejstarší organizace pro neslyšící a kde je dostatečná nabídka tlumočnicků. Jelikož neexistuje žádná statistika, není možné ani početně rozlišit mezi jednotlivými stupni sluchového postižení. (Jørgensen & Anjum 2006, s. 21; Vonen 2020, s. 32)

Určitý odhad počtu neslyšících v Norsku ale existuje. Ve zprávě norského parlamentu z roku 2007–2008 je uvedeno číslo 16 500 uživatelů NTS (slyšících i neslyšících). Ve výroční zprávě *kněze neslyšících* (Døvepresten) z roku 2016 se uvádí dokonce číslo 25 000. (Språkrådet 2017, s. 140–141) Předpokládá se, že z celkového počtu neslyšících, tvoří okolo 5 000 osob jádro mluvčích NTS. Zbylí znakující jsou nejčastěji slyšící rodinní příslušníci a přátelé, kterých je okolo 10 000 a profesionální poskytovatelé služeb, jichž je přibližně 1 500. (Vonen and Peterson 2019, s. 192) V souladu s těmito čísly by byl NTS jedním z nejvíce používaných menšinových jazyků v Norsku.

Důležitý faktor pro dlouhodobé přežití jazyka je plnohodnotný přístup k tomuto jazyku (Språkrådet 2017, s. 140–141). Většina neslyšících dětí má slyšící rodiče a sourozence, kteří NTS neovládají (Halvorsen 2020, s. 31). Hrozbou NTS a jeho uživatelům je v dnešní době i technologie pro sluchově postižené, zejména kochleární implantáty. Slyšící rodiče často rozhodují ve jménu dítěte v otázce jazykové volby (vystavení dítěte pouze mluvenému norskému jazyku nebo mluvenému norskému jazyku i NTS) a podstoupení kochleární implantace. (Vonen 2020, s. 31) Je důvod se domnívat, že uživatelů NTS, kteří mají NTS jako svůj mateřský jazyk (tedy jádro skupiny) v Norsku ubývá, dnes především z důvodu uzavření státních speciálních škol pro neslyšící. Ty byly i přes protesty neslyšících na začátku 21. století uzavřeny. Státní speciální školy pro sluchově postižené nabízely plně přizpůsobenou výuku pro neslyšící. Nejprve byly uzavřeny střední školy ve Stavangeru a Bergenu v roce 2011, o tři roky později základní školy v Holmenstrandu, Bergenu a Oslu. V roce 2017 byla uzavřena

⁷⁰ Statistiky uživatelů jiných jazyků v Norsku taktéž neexistují. (Vonen and Peterson 2019, s. 32)

i poslední státní základní škola, a to škola v Trondheimu. Uzavření škol bylo zdůvodněné nedostatečným zájmem o docházku ze strany žáků a tím zbytečným plýtvání státními prostředky na zachování škol. Zodpovědnost za zajištění výuky v NTS byla převedena obce. (Vonen 2020, s. 146)

Dalším faktorem, který zapříčiňuje ubývání členů jádra komunity neslyšících, je nedostatek učitelů, kteří by ovládali NTS na úrovni mateřského jazyka. (Språkrådet 2017, s. 140–141) Současná situace zapříčiňuje úbytek míst, kde mohou uživatelé NTS svůj jazyk používat a rozvíjet. Situace je závažná jak pro jednotlivé mluvčí, tak pro budoucnost NTS celkově. (Språkrådet 2017, s. 14)

Oproti tomu počet uživatelů NTS jakožto druhého nebo cizího jazyka během let mírně vzrostl kvůli rozšiřující se nabídce kurzů NTS pro veřejnost a vlně přistěhovalců (Språkrådet 2017, s. 141).

2.2 Vliv mluvených jazyků na norský znakový jazyk

Norsko má dvě oficiální standardizované verze psaného norského jazyka, a to *bokmål* a *nynorsk*. V době vzniku veřejných škol pro neslyšící v Norsku v druhé polovině 19. století se vyučovalo v bokmálu. Psaným médiem neslyšících byl bokmål a výuka mluveného jazyka probíhala v dialektu, který se bokmálu buď velmi podobal, nebo probíhala přímo v bokmálu převedeném do mluveného jazyka. Mnoho mluvnických komponentů bylo proto ovlivněno bokmálem. (Holten 10/02/2021, emailové sdělení) Vliv nynorsku na NTS není patrný (Schröder 1993, s. 233).

Největší původní minoritou v Norsku je národ Sámů. Sámové mají status původního obyvatelstva, proto mají sámské jazyky silnější právní zakotvení než jazyky ostatních národnostních menšin.⁷¹ Počet mluvčích sámských jazyků se odhaduje na 10–20 000. Počet neslyšících Sámů se odhaduje na několik neslyšících jedinců v generaci. (Greftegreff, Handberg and Schröder 2015, s. 665) Neslyšící Sámové komunikují NTS, ale jejich NTS je často ovlivněn mluvenými sámskými jazyky (mluvní komponent tedy často není norský) a obsahuje vlastní znaky pro kulturně specifické pojmy (Språkrådet 2017, s. 140). Sámové používají norskou jednoruční prstovou abecedu, která je doplněna o písmena specifická pro sámskou abecedu (Vonen 2020, s. 34).

⁷¹ Språk i Norge. *Store norske leksikon* [online]. [cit. 2019-11-16]. Dostupné z: https://snl.no/spr%C3%A5k_i_Norge

2.2.1 Prstová abeceda

NTS disponuje dvěma sadami abecedy. Norskou *jednoruční prstovou abecedou* (norsk enhåndselfabet) a norskou *dvouruční prstovou abecedou* (norsk tohåndselfabet). Sámská prstová abeceda je jen varietou norské jednoruční prstové abecedy. (Språkrådet 2017, s. 140)

Jednoruční prstová abeceda se do Norska pravděpodobně dostala přes školu v Paříži a Kodani skrze Andrease Christiana Møllera. Některá písmena této abecedy mají více alternativ. Důvodem těchto alternativ bylo zavedení mezinárodní prstové abecedy v 70. letech 20. století (označení (2) v obrázku níže). Během let se některá písmena mezinárodní prstové abecedy stala relativně běžnými mezi uživateli NTS.⁷²

			
A	A (2)	B	C
			
C (2)	D	D (2)	E
			
F	F (2)	G	H
			
H (2)	I	J	K

⁷² Håndselfabetene. *Språkrådet* [online]. [cit. 2021-02-28]. Dostupné z: <https://www.sprakradet.no/Sprakavare/Tegnsprakteiknsprak/Handalfabetene/>

			
L	M	N	O
			
O (2)	P	P (2)	Q
			
R	S	T	U
			
V	W	W (2)	X
			
X (2)	Y	Y (2)	Z
			
Z (2)	Æ	Ø	Ø (2)
			
Å	Å (2)		

Obr. 12: Norská jednoruční prstová abeceda (norsk enhåndsalphabetet)⁷³

Dvouruční prstová abeceda vykazuje jistou podobnost s britskou dvouruční prstovou abecedou, hlavní rozdíl mezi norskou a britskou prstovou abecedou je v reprezentaci samohlásek. Původ abecedy v Norsku není znám. Rozšíření mohla způsobit výzva jednoho z časopisů pro neslyšící v roce 1908, který prosil své čtenáře o naučení se dvouruční prstové abecedy, jelikož mnoho slyšících tuto abecedu ovládalo. (Malmquist og Mosand 1996, s. 46)

Tradičně se dvouruční prstová abeceda vyskytuje hlavně v jihovýchodní části Norska. Uživatelé jsou bývalí žáci škol Holmenstrand a Skådalen (v Oslu). Abeceda je dnes málokdy viděna mezi uživateli mladšími 55 let, zdá se tedy, že dvouruční prstová abeceda je u norských neslyšících na ústupu. Lehce upravená verze dvouruční prstové abecedy je ale stále používána mezi lidmi s hluchoslepotou. (Greftegreff, Handberg and Schröder 2015, s. 664)

			
A	B	C	D
			
E	F	G	H
			
I	J	K	L
			
M	N	O	P

⁷³ Enhåndsalphabetet. *Språkrådet* [online]. [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: <https://www.sprakradet.no/Sprakavare/Tegnsprakteiknsprak/Handalfabetene/Enhandsalfabetet/>

			
Q	R	S	T
			
U	V	W	X
			
Y	Y (2)	Z	Z (2)
			
Æ	Æ (2)	Ø	Å

Obr. 13: Norská dvouruční prstová abeceda (norsk tohåndselfabetet)⁷⁴

2.2.2 Znakované systémy

Znakované systémy využívají znaky NTS, ale zároveň vykazují značné výpůjčky ze slovní zásoby mluveného norského jazyka (viz níže – uměle vytvořené znaky) a skladby. Tyto systémy byly v Norsku zpozorovány od druhé poloviny 19. století. Pojmenování systémů se během času měnilo, například *řádne znakování* (ordentlig tegnspråk) na *znaky a řeč* (tegn og/til tale). Současné termíny pro kód, který reprezentuje norštinu pomocí znaků NTS a odezírání, jsou *norština podpořená znaky* (norsk med tegnstøtte, NMT) a *znaky jako podpora/při odezírání* (tegn som støtte/for munnavlesning, TSS). (Greftegreff, Handberg and Schröder 2015, s. 664) Pokud člověk komunikuje NMT nebo TSS, mluví norským jazykem bez použití hlasu a kopíruje jeho slovosled. Ke slovům pak přidává znaky z NTS, ačkoliv ne

⁷⁴ Tohåndselfabetet. *Språkrådet* [online]. [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: <https://www.sprakradet.no/Sprakavare/Tegnsprakteiknsprak/Handalfabetene/Tohandsalfabetet/>

každému slovu musí být přiřazen znak a naopak několik slov může být vyjádřeno jen jedním znakem.

Naproti tomu *znakovaná norština* (tegnspråknorsk), uměle vytvořený systém ze 70. let 20. století přesně kopíruje gramatiku mluveného jazyka a obsahuje řadu standardizovaných znaků a znaků, které byly uměle vytvořeny na základě mluveného jazyka (tedy znaky vytvořené pro vizualizaci gramatických pravidel mluveného jazyka). (Vogt-Svendsen 1983, s. 15–16) Mezi neslyšícími se znakovaná norština již nadále nepoužívá (viz kapitola První slovníky a standardizace), ale v určité míře je stále používán v kurzech pro děti a dospělé s mentálním postižením a/nebo v případě zpožděného vývoje mluveného jazyka. (Greftegreff, Handberg and Schröder 2015, s. 664)

2.3 Současné legislativní ukotvení norského znakového jazyka a neslyšících jako menšiny

Znakový jazyk se vyvinul, aby překonal sníženou schopnost sluchu. Současně je ale NTS plnohodnotný jazyk a musí tak být v jazykově politické perspektivě viděn. Dlouhodobým cílem Språkrådet je zajistit NTS vyšší status. V roce 2004 bylo doporučeno vytvoření vlastního jazykového zákona NTS jako oficiálního jazyka Norska, ale nebylo řečeno, co by v praxi měl zákon obsahovat. NTS se místo toho řídil a řídí obecným jazykovým zákonem, dohled nad NTS a jeho mluvčími je nedílnou součástí celkové jazykové politiky Norska. (Språkrådet 2017, s. 139).

Novelizací Jazykového zákona v roce 2009 byl NTS uznán jako „plnohodnotný jazyk“ a jeden z jazyků Norska. Jednalo se o jediné explicitní uznání NTS.⁷⁵ Na NTS se nevztahovala žádná zvláštní ochrana, vlastní jazykový zákon nadále chyběl. Podle *Ministerstva kultury* (2009–2017) bylo vytvoření vlastního zákona pro NTS dlouhodobým procesem, proto zákon stále nebyl dokončen (Vonen and Peterson 2019, s. 198).

V roce 2018 bylo organizací *Školní a kompetenční centrum Signo* (Signo skole og kompetansesenter, dále jen Signo) a Språkrådet uspořádáno shromáždění na podporu zvýšení statutu NTS, tzv. *slib znakovému jazyku* (tegnspråkløftet). *Ministerstvo školství* (Kunnskapsdepartementet) bylo požádáno, aby se více zaměřilo na možnosti jak přispět, aby děti měly šanci rozvíjet svůj mateřský jazyk, NTS. Bylo navrženo několik bodů, jak docílit

⁷⁵ Norsk teiknspråk. *Språk i Norge - kultur og infrastruktur: Det fleirspråklege Noreg* [online]. [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://sprakinorge.no/kapitler/det-fleirspråklege-noreg/>

těchto požadavků, mezi něž patřilo například rozšíření nabídky vzdělání v NTS, vypracování systému pro NTS v souladu se Společným evropským referenčním rámcem pro jazyky, investování do lepšího vybavení jazykové laboratoře a tlumočnických kabin, zařízení studia nebo elektronický korpus pro NTS. Ministryně kultury přislíbila použít všechny prostředky, kterými disponuje, aby zlepšila porozumění pro znakové jazyky mezi lidmi a pomocí zákonů zvýšila status NTS.⁷⁶

Anglický jazyk vyvíjí stále větší tlak na norský jazyk, *Jazykový zákon* (Lov om språk) z let 2019–2020 měl za cíl navrhnout, jak v určitých oblastech lépe uzákonit a podpořit norský jazyk a vyjasnit status dalších jazyků (sámské jazyky, národní menšinové jazyky a NTS), za které má norský stát odpovědnost. NTS byl sice v zákoně zahrnut, byla zmíněna potřeba vlastní jazykové politiky, ale žádnou reálnou změnu v jeho statutu ani tentokrát tento zákon nepřinesl.⁷⁷

Až do roku 2021 se v legislativě neodehrála žádná změna, která by se týkala statusu NTS nebo statusu neslyšících jako menšiny. V době psaní této práce (jaro 2021) byla postupně schválena nejnovější verze Jazykového zákona, ve které byl NTS uzákoněn jako „národní znakový jazyk“ Norska. Na jazykové a kulturní úrovni se NTS stal rovný jazykům, za které mají norské úřady odpovědnost.⁷⁸ Zákonem získal NTS nový status a příslib větší ochrany a podpory. Součástí nové jazykové politiky je i zviditelňování menšinových jazyků mezi laickou veřejností.^{79,80} (Vonen 2020, s. 30)

2.3.1 Legislativní ukotvení vzdělávání pro neslyšící

Ačkoliv mají neslyšící děti od roku 1997 právo na vzdělání v NTS na základních a od roku 2000 na středních školách, je jim toto právo často upíráno. V Norsku se v současnosti vyskytuje jen minimum tříd pouze pro neslyšící žáky, kteří by byli vyučováni v NTS a mohli se potkávat s vrstevníky na denní bázi. Podle zprávy norského parlamentu z roku 2008 mají

⁷⁶ LØNNUM, Erlend. Løft for tegnspråk. *Språkrådet* [online]. 2018 [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/hva-skjer/Aktuelt/2018/loft-for-tegnspak/>

⁷⁷ Prop. 108 L (2019-2020). *Regjeringa.no* [online]. [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-108-l-20192020/id2701451/?ch=1>

⁷⁸ Norský jazyk, sámské jazyky a národní menšinové jazyky kvensk, romani a romanes. (Vonen 2020, s. 30)

⁷⁹ Lov om språk (Språkløva). *Lovdata* [online]. [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://lovdata.no/dokument/ISL/isl/2021-04-08-89?q=spr%C3%A5klov>

⁸⁰ Takk og språklov. *Språkrådet* [online]. 2018 [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/hva-skjer/Aktuelt/2021/takk-og-spraklov/>

neslyšící děti právo vyrůstat ve vlastní rodině, chodit do blízké školy a mají právo na rozvíjení a používání svého mateřského jazyka. První právo, docházka do blízké školy, je dnes více uplatňováno než právo na používání mateřského jazyka. I přes to, že výzkum ukázal, že v inkluzivním vzdělávání mají neslyšící horší výsledky, cítí se osamělí a nedaří se jim zapojit do společnosti, byly postupně na začátku 21. století uzavřeny státní školy pro neslyšící a povinnost poskytnout neslyšícím výuku v NTS byla převedena na obce (viz výše).

Dnes se v Norsku nachází jen dvě základní školy a šest středních škol s předem zajištěnou výukou v NTS. Norsko je geograficky rozlehlé, prakticky se tak ve většině oblastí žádná škola nenachází.⁸¹ Většina neslyšících dětí tak navštěvuje veřejnou školu poblíž domova a často jsou na škole jediným dítětem, kterému má být zajištěna výuka v NTS.

Požadavky na kompetenci učitelů v NTS jsou dodnes nízké. Vláda očekává, že učitelé neslyšících žáků budou mít znalost NTS odpovídající půlročnímu studiu pro 1.–7. třídu a jednoho roku pro 8.–10. třídu základní školy. Většina učitelů nemá před vstupem do kurzů žádnou předchozí znalost NTS. Pro učitele v předškolních zařízeních není dokonce stanovena žádná očekávaná znalost NTS. (Haualand & Holmström 2019, s. 108–109) Nedostatek učitelů s dostatečnou kompetencí v NTS je velkým problémem.

2.3.1.1 Mateřské školy

V současnosti se v Norsku nenachází žádné mateřské školky, které by nabízely prostředí s NTS v celém rozsahu. Státní školy a školky pro neslyšící, které dříve byly centry NTS, byly uzavřeny nebo převedeny na obecní školy. (Språkrådet 2017, s. 141) Existují ale obecní a soukromé školky, které nabízejí prostředí se znakovým jazykem pro děti se sluchovým postižením. Ve školkách je kladen důraz na dvoujazyčnost neslyšících dětí. U slyšících dětí se nepředpokládá, že se budou vyvíjet dvojjazyčně. (Vonen 2020, s. 143) Navzdory legislativě, ve které je dáno právo dětí na výuku ve svém mateřském jazyce, není toto právo vždy zajištěno. Děti tak nemají přístup ke kvalitním a bohatým jazykovým modelům a nemají tak šanci naplno rozvíjet svůj jazyk. (Språkrådet 2017, s. 141)

⁸¹ Det fleirspråkelege Noreg: Norsk teiknspråk. *Språk i Norge - kultur og infrastruktur* [online]. [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://sprakinorge.no/kapitler/det-fleirsprakelege-noreg/>

2.3.1.2 Základní školy

V současnosti se v Norsku nachází dvě základní školy s převážně znakovými žáky a stálými učiteli, kteří ovládají NTS. V Oslu je to *Škola a centrum pro sluchově postižené Vetland* (Vetland skole og ressurscenter for hørselshemmede), která je spojená s běžnou školou Oppsal a dohromady tak tvoří tzv. *spojenou školu* (tvillingskole) (viz příloha – mapa škol). V Andebu se nachází soukromá *Základní a střední škola Signo* (Signo grunn- og videregående skole). V některých obecních školách se nachází více nebo méně stabilní nabídka výuky v NTS.

Většina žáků navštěvuje běžné školy. Žáci základních škol mají podle školského zákona právo na výuku přímo v NTS s učitelem se znalostí NTS na úrovni rodilého mluvčího, nemají ale nárok na tlumočníka. Rozsah a kvalita výuky v NTS v těchto běžných školách je právě kvůli učitelům velmi různorodá. Úřady se snaží tuto skutečnost kompenzovat nabídkou *Státní speciálně pedagogické služby* (Statlig spesialpedagogisk tjeneste, dále jen Statped) (dříve zodpovědná za státní speciální školy), kde kromě poradenství a výuky NTS pro učitele, nabízí tzv. *částečnou výuku* (deltidsopplæring). Částečná výuka je definována jako alternativní výukové prostředí, kde se žáci v rámci skupinové výuky v centrech Statpedu⁸² mohou setkávat s neslyšícími vrstevníky z jiných škol. V rámci částečné výuky (6–12 týdnů ve školním roce) se žáci zaměřují na témata čtyř předmětů, ve kterých je NTS vyučovacím jazykem součástí výuky, a to norština a angličtina pro neslyšící, norský znakový jazyk a drama/rytmus. V týdnech, kdy neprobíhá částečná výuka, mají žáci možnost účastnit se online výuky v předmětu norský znakový jazyk, kde mohou trénovat své jazykové schopnosti.⁸³ (Vonen 2020, s. 142)

Pro znakoví děti ze základních škol ve věku od 6 do 16 let zajišťuje Statped službu Tegnchat. Internetovou platformu pro pomoc s domácími úkoly, místo setkání s vrstevníky nebo rozhovoru s učitelem/dospělým na jakémkoliv téma. Tegnchat funguje v úterý, ve středu a čtvrtek od 14:40 do 15:30.⁸⁴

⁸² Centra se nachází v Bergenu, Oslu, Trondheimu a Tromsø. Žáci a jejich zákonní zástupci bydlící dále než hodinu od místa výuky mohou využít nabídky bezplatného přespaní v hotelu.

⁸³ Deltidsopplæring for hørselshemmede grunnskoleelever. *Statped* [online]. 2021 [cit. 2021-04-23]. Dostupné z: <https://www.statped.no/tjenester/deltid/#overnattingstilbud-og-sosiale-moteplasser>

⁸⁴ Tegnchat. *Statped* [online]. 2021 [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: <https://www.statped.no/horsel/tegnsprak/tegnchat/>

Jelikož děti nemají dostatečný přístup ke kvalitnímu znakovému jazyku na každodenní bázi, vykazují základní školy s neslyšícími dětmi, které jsou vyučovány v NTS, že děti zaostávají v jazykovém vývoji jak v NTS, tak v norštině. (Språkrådet 2017, s. 142)

2.3.1.3 Střední školy

Neslyšící studenti středních škol mají podobná práva jako žáci základních škol, s tou výjimkou, že výuka v NTS neprobíhá na jakékoliv škole. Jelikož byly postupně všechny státní speciální školy pro sluchově postižené uzavřeny, chodí středoškoláci do běžných škol spolu s tlumočnickem,⁸⁵ na kterého mají, na rozdíl od žáků základních škol, právo nebo do škol s prostředím v NTS, do tzv. *spádových škol* (knutepunktskoler).

V současné době se v Norsku nachází šest středních škol všeobecného zaměření,^{86,87} které jsou definovány jako spádové školy se speciálním uzpůsobením a nabídkou pro neslyšící a sluchově postižené (Språkrådet 2017, s. 142). Výuka probíhá zčásti ve vlastních skupinách pro neslyšící s vlastními výukovými plány pro předměty *angličtina* a *norština pro sluchově postižené* a *znakový jazyk*, zčásti ve třídě se slyšícími studenty spolu s tlumočnickem.⁸⁸

Spádové školy byly založeny pro vytvoření stálého prostředí s NTS. Dnes ale výuka na těchto školách stejně ve větší nebo menší míře probíhá s tlumočnickem. V Norsku se ještě nachází již zmíněná soukromá Základní a střední škola Signo (Halvorsen 2019, s. 143–144) a soukromá *Střední škola Briskeby* (kousek od Osla), která nabízí sluchově postiženým prostředí s NTS, ale s běžnými výukovými plány.

Na nydalenské škole v Oslu, jediné střední škole ze šesti, je nabízen odpolední kroužek NTS pro slyšící studenty, obec Oslo je tak jedinou norskou obcí, která prostřednictvím své vzdělávací politiky propaguje NTS. (Språkrådet 2017, s. 142)

⁸⁵ Språklege rettar knytte til norsk teiknspråk. *Språkrådet* [online]. [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: <https://www.sprakradet.no/Spraklige-rettigheter/Spraklege-rettar-knytte-til-norsk-teiknsprak/>

⁸⁶ Školy se nachází v Oslu, Sandefjordu, Bergenu, Stavangeru, Trondheimu a Bodinu.

⁸⁷ Knutepunktskoler. *Statped* [online]. [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: <https://www.statped.no/horsel/tiltak-videregaende/knutepunktskoler/>

⁸⁸ Videregående opplæring for hørselshemmede. *Utdanningsdirektoraet* [online]. 2021 [cit. 2021-04-20]. Dostupné z: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/sarskilte-behov/horselshemmede/videregaende-opplaring/skoletilbud-vgo/>

2.3.1.4 Vysoké školy

V Ålu se od roku 1972 nachází tzv. *Vyšší lidová škola a centrum kurzů pro neslyšící*^{89,90,91} (Ål Folkehøyskole og kurssenter for døve), jediná škola tohoto typu v Norsku (Jørgensen & Anjum 2006, s. 238). V této škole je 99 % zaměstnanců neslyšících a/nebo plynule hovořících NTS. Veškerá komunikace probíhá ve znakovém jazyce. Škola je důležitým jazykovým a kulturním nositelem, jakož i důležitým přispěvatelem pro vývoj neslyšící kultury a komunity. Škola je jediným místem v Norsku, kde slyšící děti neslyšících rodičů dostávají každý čtvrt rok nabídku kurzu NTS. Každý rok se kurzu zúčastní cca 60 dětí mezi 7 a 15 lety. Spolu se Statpedem vede škola program pro rodiče a sourozence *Dívej se na můj jazyk*. (Språkrådet 2017, s. 142)

Na rozdíl od žáků základních a středních škol, nemají vysokoškolští studenti zajištěno právo na studium ve svém mateřském jazyce, studentovi je však podle potřeby zajištěn tlumočník podle *Zákona o národním pojištění* (folketrygden).^{92,93,94} Vysokoškolské vzdělání o NTS dnes v Norsku nabízí tři instituce (viz kapitola Univerzitní obory). Dříve se na tyto tři instituce hlásili jen slyšící, kteří neměli žádnou nebo jen velmi malou dřívější znalost NTS. V posledních letech mají i neslyšící možnost hlásit se na studia do těchto institucí stejně jako slyšící. (Vonen 2020, s. 145)

Univerzity a vysoké školy stále vykazují nedostatek učitelů znakového jazyka. Na některých místech tak vyučují lidé v penzi, aby byl pokryt nedostatek odborných zaměstnanců. Ministerstvo kultury reagovalo na mezeru na trhu tím, že *Spolek norského znakového jazyka* (Forening norsk tegnspråk) a *Osloský spolek neslyšících* (Oslo døveforening) získaly prostředky na projekt *Dílňa znakového jazyka* (Tegnspråkverksted). Cílem projektu je zaujmout více uchazečů pro vzdělávání ve znakovém jazyce. (Språkrådet 2017, s. 142)

⁸⁹ Vyšší lidové školy se v Norsku vyčleňují od ostatních škol a řídí se vlastním zákonem. Většinou jsou zakládány a spravovány křesťanskými organizacemi. Studium trvá rok a po úspěšném zakončení student získává vysvědčení, které bývá užitečné při přijímacích zkouškách na vysoké školy.

⁹⁰ Folkehøyskole. *Store norske leksikon* [online]. [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: <https://snl.no/folkeh%C3%B8yskole>

⁹¹ Škola má 46 studijních míst. Mezi školními roky 2007/2008 a 2020/2021 měli průměrně 29,9 studentů (slyšících i neslyšících) na rok (Stueflaten 28/04/2021, emailové sdělení).

⁹² Zákon nemá horní hranici počtu hodin.

⁹³ Folketrygden je norský systém dávek a podpor.

⁹⁴ Folketrygden. *Store norske leksikon* [online]. [cit. 2021-04-14]. Dostupné z: <https://snl.no/folketrygden>

2.3.1.5 Další uživatelé znakového jazyka a jejich vzdělávání

KODA

Pro slyšící děti neslyšících rodičů tzv. KODA (Kids of Deaf Adults), se v norštině používá označení *slyšící děti neslyšících* (hørende barn av døve). Ačkoliv děti pocházejí z jazykové a kulturní menšiny, nepohlíží se na ně jako na mluvčí menšinového jazyka. Slyšící děti neslyšících nemají v Norsku právo na vzdělání v NTS. Často se stává, že komunikace v rodině vázne. Rodiče neslyší, co děti říkají a děti neovládají znakový jazyk na takové úrovni, aby rodičům rozuměli. Kvůli předsudkům a nevědomosti totiž bývají neslyšící rodiče odborníky varováni před komunikací s dětmi ve znakovém jazyce. Mnoho z nich čeká, než začne s dětmi komunikovat ve znakovém jazyce. Děti tak mají v raném věku nedostatek jazykových vzorů, které jsou příčinou zpožděného jazykového vývoje jak v NTS, tak v norštině. (Språkrådet 2017, s. 143–144) Norské obce mají nově možnost pro ně zažádat Statped o tzv. částečnou výuku podle *Školského zákona* (opplæringslova), paragrafu o *Právu na speciální výuku* (Rett til spesialundervisning).⁹⁵

Neslyšící přistěhovanci

Zatím nebylo prozkoumáno, jak národní znakové jazyky přistěhovalců ovlivňují NTS. Dospělým neslyšícím přistěhovalcům není stejně jako dospělým norským neslyšícím zákonem zajištěno vzdělání v NTS. (Språkrådet 2017, s. 140–141) Ve vzdělávání dospělých hrají důležitou roli také lokální pobočky NDF. Ty začaly s projektem společného kurzovního materiálu a školení učitelů NTS v organizacích pro neslyšící. (Språkrådet 2017, s. 142)

Statped nabízí pro dospělé neslyšící dva multimediální výukové materiály. Oba jsou v NTS s norským mluveným slovem. První materiál *I Norge* (I Norge)⁹⁶ slouží jako podkladový materiál pro část výuky *nauky o společnosti*, kterou jsou všichni přistěhovanci povinni absolvovat. Cílovou skupinou výukového materiálu jsou dospělí neslyšící, kteří z nějakého důvodu nedokončili základní vzdělání.⁹⁷ Používaný jazyk v materiálu je proto

⁹⁵ Hørende barn med døve foreldre (KODA / CODA). Statped [online]. [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: https://www.statped.no/horsel/andre-vansker/hørende-barn-med-døve-foreldre/?t_id=p7YbunqbbJzhVvzieGQZIQ%3d%3d&t_uuid=PW3RWXo5QlqNKralQldAyg&t_q=h%3c3%b8rende+barn+med+&t_tags=language%3ano%2esiteid%3aef3d3fed-6956-4012-9794-e10aef7f5655%2candquerymatch&t_hit.id=Statped_ContentTypes_Pages_InnholdPage/_a7601b00-e2e2-4b6d-9a28-8bf7af722e44_no&t_hit.pos=1

⁹⁶ Dostupné z: <https://www.acml.no/inorge/#T1E0V1>

⁹⁷ Veiledning. *I Norge* [online]. [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://www.acml.no/inorge/docs/veiledning.pdf>

jednoduchý, materiály mohou používat i slyšící přistěhovalci jako základ informací o norské společnosti.⁹⁸ Důraz je kladen na vizuální stránku materiálu pomocí použití videí, animací, fotografií a kreseb. Druhým materiálem je elektronický *Vizuální slovník znaků* (Visuell tegnordbok).⁹⁹ Prostřednictvím obrázků, zvuku a znaku NTS je představeno norské slovo. Témata zahrnutá ve slovníčku jsou potraviny, nápoje, kuchyňské náčiní, oblečení a zvířata.¹⁰⁰ Slovník slouží jako dobrý výchozí bod pro komunikaci s neslyšícími přistěhovalci.¹⁰¹

2.4 Lingvistika norského znakového jazyka

Jak již bylo zmíněno, výzkum NTS v Norsku začal v 80. letech 20. století s průkopnicí Marit Vogt-Svendsenou a její diplomovou prací. Podle Språkrådet se v Norsku ve srovnání s ostatními skandinávskými zeměmi zkoumá méně. Jelikož dosud nebyl založen jakýkoliv institut pro zkoumání NTS v Norsku (kromě krátce fungujícího Institutu znakového jazyka v Oslu), odehrává se dnes většina výzkumu v prostředí vzdělávání tlumočnicků NTS, a to na univerzitách v Trondheimu, Bergenu a Oslu (viz kapitola Univerzitní obory) nebo v rámci samostatných grantových projektů. (Språkrådet 2017, s. 142) NTS a jeho uživatelé jsou předmětem výzkumu v rámci různých oborů v oblasti lingvistiky, pedagogiky, sociální antropologie a sociologie. (Erlenkamp, Amundsen, Halvorsen og Raanes 2011, s. 4)

První profesorkou NTS se stala Sonja Erlenkampová, která zkoumala německý znakový jazyk a NTS. Kromě publikací článků o NTS, pracuje na informování veřejnosti o tématech spojených s NTS. Na univerzitě v Oslu obhájili v roce 2006 a 2012 doktorskou práci Kari Anne Selviková a Rolf Piene Halvorsen. V roce 2006 obhájila Eli Raanesová taktéž doktorskou práci na téma dialogy v taktilním norském znakovém jazyce na Univerzitě v Trondheimu. V roce

⁹⁸ Hjelp til kommunikasjon for døve innvandrere. *Statped* [online]. [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: https://www.statped.no/horsel/kommunikasjon-for-dove-innvandrere/?_t_id=p7YbunqbbJzhVvzieGQZIQ%3d%3d&_t_uuid=YFhhjPr5SRauKlbwblbdSw&_t_q=d%3c3%b8ves+kulturdager&_t_tags=language%3ano%2csiteid%3aef3d3fed-6956-4012-9794-e10aef7f5655%2candquerymatch&_t_hit.id=Statped_ContentTypes_Pages_InnholdPage/_ccde3151-7f33-4f8e-9183-eb2281864e38_no&_t_hit.pos=19

⁹⁹ Dostupné z: https://www.erher.no/materiell/vok-visuell_tegnordbok/source/

¹⁰⁰ *Visuell tegnordbok* [online]. [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: https://www.erher.no/materiell/vok-visuell_tegnordbok/source/

¹⁰¹ Hjelp til kommunikasjon for døve innvandrere. *Statped* [online]. [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: https://www.statped.no/horsel/kommunikasjon-for-dove-innvandrere/?_t_id=p7YbunqbbJzhVvzieGQZIQ%3d%3d&_t_uuid=YFhhjPr5SRauKlbwblbdSw&_t_q=d%3c3%b8ves+kulturdager&_t_tags=language%3ano%2csiteid%3aef3d3fed-6956-4012-9794-e10aef7f5655%2candquerymatch&_t_hit.id=Statped_ContentTypes_Pages_InnholdPage/_ccde3151-7f33-4f8e-9183-eb2281864e38_no&_t_hit.pos=19

2007 obhájily Guri Amundsenová a Irene Greftegreffová na téma odborný styl v NTS a fonologie NTS.

Čtyři neslyšící dokončili magisterský program na Univerzitě v Oslu. Ve společné magisterské práci Sonja M. Holtenová a Hege R. Lønning (Holten a Lønning 2010) popsali jazykové plánování a jazykové změny v NTS a prezentovali, jak znakovaná norština mohla způsobit určité jazykové změny. Bogumila Slowikowska Schröderová (2010) přispěla studií o rozkazovacím způsobu v NTS a Beata B. Slowikowska (2009) studií o osvojení NTS jako mateřského jazyka v prvních třech letech života neslyšícího dítěte neslyšících rodičů. (Greftegreff, Handberg and Schröder 2015, s. 672–673)

Během let bylo publikováno značné množství slovníků NTS (ale i znakované norštiny), zejména pro děti.^{102,103} Za tvorbu současného¹⁰⁴ internetového *Slovníku norského znakového jazyka* (Norsk tegnordbok, často jen Tegnordbok)¹⁰⁵ (více viz kapitola Internetové portály, programy a aplikace) je zodpovědný Statped. Sběr, dokumentace a publikace znaků probíhá postupně v určitých oblastech slovní zásoby (v posledních letech například doprava, média a komunikace atd.).¹⁰⁶ Zaznamenávají se také výrazy nacházející se jen v NTS, které nejsou ovlivněny jazykovým kontaktem s norštinou. Práce na slovníku je nicméně ovlivněna nedostatkem kompetentních zaměstnanců s lingvistickým a lexikografickým vzděláním a se znalostí NTS na úrovni mateřského jazyka. Neslyšící nemají ani možnost přirozeně vyhledávat ve slovníku svého mateřského jazyka jelikož vyhledávací metoda funguje přes norské slovo a ne parametry znaku. (Språkrådet 2017, s. 78)

¹⁰² Chronologická studie mapující slovníky NTS neexistuje (Holten 15/04/2021, emailové sdělení).

¹⁰³ Přehled slovníků pro děti dostupný z: <https://www.dagligdata.no/boker/index.htm>

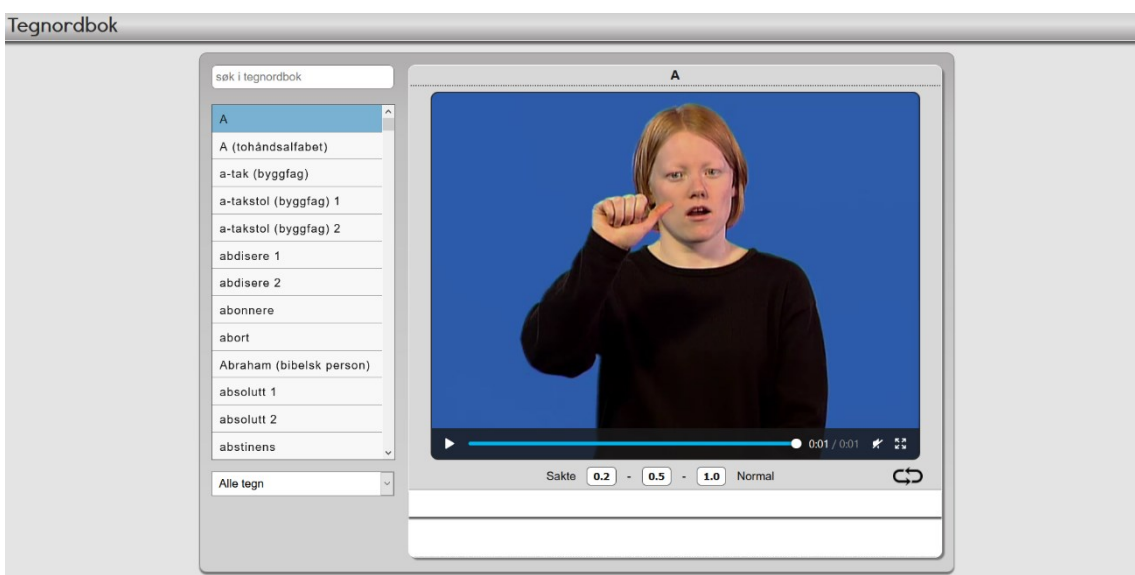
¹⁰⁴ Slovník funguje od roku 2004.

¹⁰⁵ Dostupný z: <https://www.minetegn.no/Tegnordbok-2016/>

¹⁰⁶ K datu 04/05/2021 slovník obsahoval 9 145 znaků. Ročně přibývají znaky v řádu stovek (Ervik 04/05/2021, emailové sdělení).

Obr. 14: Slovník norského znakového jazyka v internetovém prohlížeči¹⁰⁷

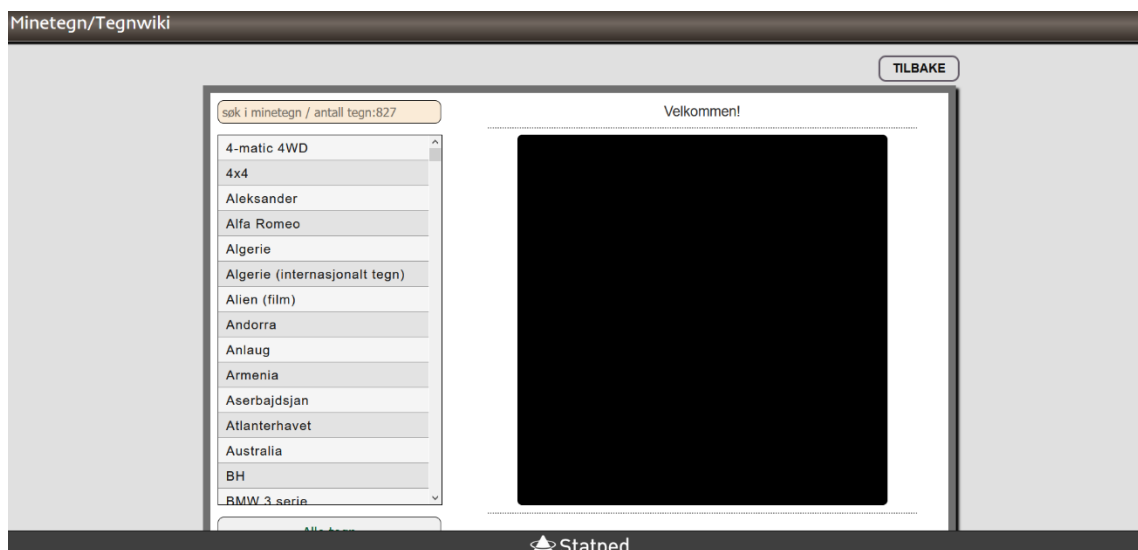
Obr. 15: Slovník norského znakového jazyka v samostatném okně¹⁰⁸

V roce 2012 byl založen projekt TegnWiki s cílem vytvořit otevřený internetový systém fungující na stejné bázi jako Wikipedie, ale s možností nahrání videí se znaky NTS. Redaktoři TegnWiki mohou přidávat nové znaky a vkládat vysvětlivky. Ostatní uživatelé systému mohou přidávat nová videa k již existujícím znakům nebo je komentovat, ať už v NTS nebo v psané norštině. TegnWiki slouží především jako nástroj pro tvorbu Slovníku norského znakového jazyka. Do Slovníku často bývají zasílány e-maily s prosbou o znak pro jistý termín. TegnWiki

¹⁰⁷ Tegnordbok [online]. 2017 [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: <https://www.minetegn.no/Tegnordbok-2016/>

¹⁰⁸ Tegnordbok [online]. 2017 [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: <https://www.minetegn.no/Tegnordbok-2016/tegnordbok.php>

tak funguje jako diskuzní fórum. Na základě žádosti se do TegnWiki vloží návrh znaku pro daný termín, který je volně přístupný, jak pro tazatele, tak pro ostatní k případným komentářům.

Obr. 16: TegnWiki

V roce 2014 byla za účelem tvorby terminologie v NTS založena tzv. *Skupina pro tvorbu termínů znakového jazyka* (Teknspråktermgruppa) při Språkrådet, ve které spolupracují neslyšící i slyšící. (Eriksen 2014, s. 3) Dříve byl tento projekt dostupný na vlastních stránkách¹⁰⁹, později se ale přesunul ke stránkám slovníku.¹¹⁰

Univerzity NTNU a Oslomet spolupracují na menším korpusovém projektu, který je spojen s používáním znakového jazyka staršími norskými neslyšícími. V roce 2016 žádala NTNU o prostředky na větší korpusový projekt, ale žádosti nebylo vyhověno. (Språkrådet 2017, s. 142) Prostředky získala až v roce 2019 Lindsay Ferrara z NTNU, která získala grant na vytvoření korpusu NTS (Haulaland & Holmström 2019, s. 105).

2.5 Možnosti studia norského znakového jazyka

V Norsku existuje poměrně široká nabídka možností studia NTS, ať už na vysoké škole nebo v rámci různých kurzů. Dále existuje řada výukových programů a aplikací do telefonu, které bývají přístupné zdarma.

¹⁰⁹ Dostupné z: <http://no.signwiki.org/index.php/Hovedside>

¹¹⁰ Dostupné z: <https://minetegn.statped.no/minetegn/MinetegnHTML5/index.php#velkommen>

2.5.1 Univerzitní obory

V současné době nabízejí univerzitní vzdělání v oblasti Deaf Studies tři instituce, tj. univerzity v Oslu a Trondheimu a vysoká škola v Bergenu.¹¹¹

2.5.1.1 OsloMet

Univerzita OsloMet nabízí jednoleté studium *Znakový jazyk – jednoleté studium* (Tegnspråk – årsstudium) a tříleté bakalářské studium *Znakový jazyk a tlumočení* (Tegnspråk og tolkning). Magisterské studium univerzita nenabízí.¹¹² Jednoleté studium je určeno pro kohokoliv, kdo se chce naučit NTS a dozvědět se základní informace o historii a kultuře komunity neslyšících. Program je myšlen jako doplnění k jinému studovanému oboru nebo jako nástavba. Studium je ale hlavně zaměřeno na praktické znalosti – naučit se NTS v předmětech *Základní komunikační dovednosti ve znakovém jazyce* a *Pokročilé dovednosti ve znakovém jazyce* a teoretické znalosti o NTS v předmětech *Základní teorie ve znakovém jazyce* a *Pokročilé teorie ve znakovém jazyce*, kde se studenti učí o gramatice NTS a kultuře a historii neslyšících. Náplň jednoletého studia se shoduje s prvním ročníkem bakalářského studia, pokud tedy studium někoho zaujme a rád by v něm pokračoval, nabízí univerzita možnost uznání prvního ročníku a pokračování do druhého ročníku bakalářského studia bez přijímacích zkoušek.¹¹³ Ve druhém a třetím ročníku bakalářského studia se v předmětech *Komunikace, jazyk a profesionální dovednosti I a II*, *Praxe*, *Úvod do tlumočení znakového jazyka* a *Tlumočení znakového jazyka*, *Úvod do přepisu mluvené řeči* a *Přepis mluvené řeči*, *Tlumočení znaků jako podpory při odezírání* a *Tlumočení/doprovázení/popisování pro hluchoslepé osoby* klade důraz na prohloubení znalostí NTS, nauku o specifických způsobech tlumočení a profesi tlumočnicka.¹¹⁴

¹¹¹ Tegnspråk og tolking. *UTDANNING.NO* [online]. 2019 [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: https://utdanning.no/studiebeskrivelse/tegnsprak_og_tolking

¹¹² Tegnspråk og tolking. *OSLOMET* [online]. [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://www.oslomet.no/studier/loi/tegnsprak-tolking>

¹¹³ Tegnspråk – årsstudium. *OSLOMET* [online]. [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://www.oslomet.no/studier/loi/tegnsprak-arsstudium>

¹¹⁴ Tegnspråk og tolking. *OSLOMET* [online]. [cit. 2021-04-02]. Dostupné z: <https://www.oslomet.no/studier/loi/tegnsprak-tolking>

2.5.1.2 NTNU

Norská technicko-přírodovědecká univerzita (NTNU) v Trondheimu také nabízí jednoleté studium *Znakový jazyk* (Tegnspråk) a tříleté bakalářské studium *Norský znakový jazyk* (Norsk tegnspråk). Stejně tak je první rok studia u obou programů shodný a z jednoletého studia mohou studenti pokračovat do studia bakalářského.¹¹⁵ Ve druhém ročníku bakalářského studia jsou studenti rozděleni na dva moduly. První modul *Norský znakový jazyk* (Norsk tegnspråk) se zaměřuje na prohloubení praktických znalostí NTS. Tento modul se musí povinně kombinovat s dalším modulem z jiného studijního programu. Druhý modul *Studium profese tlumočnicka* (Profesjonsstudium i tolkning) je zaměřen na tlumočení, důraz se klade nejenom na tlumočení pro neslyšící, ale i na specifika tlumočení pro hluchoslepé a nedoslýchavé.¹¹⁶ Ani NTNU v oblasti Deaf Studies nenabízí magisterské studium, ale doporučuje magisterský program zaměřený na problematiku zdravotně postižených, studium speciální pedagogiky nebo logopedie. Případně jsou tu k dispozici další programy nesouvisející přímo s problematikou neslyšících, ale zaměřené obecně na lingvistiku, pedagogiku nebo tlumočení.¹¹⁷

V prvním ročníku studia modulu *Studium profese tlumočnicka* si studenti v předmětech *Norský znakový jazyk I a II* postupně osvojí znakový sled a gramatické struktury typické pro NTS, různé typy prstových abeced a způsoby počítání. Dále je kladen důraz na porozumění formální i neformální komunikacím a přizpůsobování se jednotlivcům v komunikaci. V předmětech *Neslyšící ve světě I a II* se učí o historii a kultuře neslyšících a hluchoslepých v norském a skandinávském kontextu a ve světě. Lingvistiku zastupují v prvním ročníku předměty *Jazyk – multimodální komunikace* a *Lingvistika znakových jazyků*. Ve druhém ročníku studenty čeká *Filozofická zkouška pro humanitní a estetické obory*, pokračování *Norského znakového jazyka III, s praxí*, předměty *Jazyk a komunikace v teorii a praxi I a II*, *Tlumočnické dovednosti a teorie tlumočení I a II* a *Tlumočnická praxe I*. Ve třetím ročníku navazují předměty *Jazyk a komunikace v teorii a praxi III*, *Tlumočnické dovednosti a teorie tlumočení III*, *Tlumočnické dovednosti a teorie tlumočení III*, *Tlumočnická praxe II a III*, předmět *Digitální technologie* a samostatný předmět *Bakalářská práce o norském znakovém jazyce a/nebo tlumočení*.

¹¹⁵ Norsk tegnspråk. NTNU [online]. 2019 [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://www.ntnu.no/studier/lttegn/oppbygging>

¹¹⁶ Norsk tegnspråk. NTNU [online]. [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://www.ntnu.no/studier/ltbatgtolk/oppbygning>

¹¹⁷ Norsk tegnspråk. NTNU [online]. [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://www.ntnu.no/studier/ltbatgtolk/masterprogram>

Modul Znakový jazyk je oproštěn od předmětů tlumočnického rázu, místo nich si student vybírá předměty z nabídky nastavené studijním programem.¹¹⁸

2.5.1.3 Høgskulen på Vestlandet

Bergenská Høgskulen på Vestlandet (HVL)^{119,120} nabízí pouze tříletý bakalářský obor *Znakový jazyk a tlumočení* (Tegnspråk og tolkning). V prvním roce se studenti učí o historii a kultuře neslyšících a nabývají praktické znalosti NTS. Ve druhém a třetím roce získávají studenti hlavně znalosti o tlumočení. Stejně jako na NTNU je důraz kladen nejenom na znakový jazyk, ale i na další specifické způsoby tlumočení jako je používání znaků jakožto pomoc při odezírání, taktilní znakování pro hluchoslepé nebo tlumočení z listu.¹²¹

Studium oborů Deaf Studies v Norsku se vyznačuje vyšším kreditovým ohodnocením jednotlivých předmětů (nejčastěji 10, 15 nebo 20 kreditů za jeden předmět) a skládá se jen z povinných předmětů, které za tři roky studia dávají dohromady 180 kreditů.

Z názvů jednotlivých studijních programů je patrné, že se v Norsku nepoužívá běžné označení Deaf Studies. V názvech studijních programů a modulů se opakují klíčová slova jako norský znakový jazyk, znakový jazyk, tlumočení ap. V Norsku se nacházejí dva jednoleté programy a tři tříleté bakalářské obory, bohužel vysoké školy nenabízejí pokračování ve studiu na magisterské a vyšší úrovni. Studijní programy jsou zaměřeny primárně na výuku tlumočení. Dříve spadaly tyto obory pod odvětví speciální pedagogiky, dnes se obory nacházejí na oddělení *s učitelstvím a mezinárodními studii* (lærerutdanning og internasjonale studier) v případě Osla,¹²² v Trondheimu studium spadá pod *Ústav pro jazyky a literaturu* (Institutt for språk og

¹¹⁸ Norsk tegnspråk. NTNU [online]. [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://www.ntnu.no/studier/ltbatgtolk/oppbygning>

¹¹⁹ HVL vznikla v roce 2017 sloučením tří vysokých škol, tj. Høgskolen v Bergenu, Høgskulen v Sogn og Fjordane a Høgskolen Stord/Haugesund.

¹²⁰ Om Høgskulen på Vestlandet. *Høgskulen på Vestlandet* [online]. 2019 [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: <https://www.hvl.no/om/>

¹²¹ Tegnspråk og tolkning. *Høgskulen på Vestlandet* [online]. [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://hvl.no/tolking>

¹²² Studier innen tegnspråk og tolking overføres til Høgskolen i Oslo og Akershus. *Institutt for spesialpedagogikk* [online]. 2011 [cit. 2021-02-27]. Dostupné z: <https://www.uv.uio.no/isp/om/aktuelt/aktuelle-saker/2011/tegnprastudier-overforeshio.html>

litteratur)¹²³ a v Bergenu obor najdeme pod *Učitelstvím a kreativními disciplínami* (lærerutdanning og kreative fag).¹²⁴

2.5.2 Kurzy

Statped nabízí několik informačních kurzů pro rodiče dětí se sluchovým postižením, ale i kurzy o problematice ztráty sluchu a problematice neslyšících pro různé specialisty.¹²⁵

Pro rodiče dětí se sluchovým postižením, jež jsou ve věku od 0 do 16 let, je pořádán bezplatný jazykový kurz *Dívej se na můj jazyk* (Se mitt språk). Celkově se jedná o 40 týdnů výuky NTS, které se konají v blocích dlouhých dva až čtyři týdny. Součástí praktické výuky NTS jsou i informace o historii a kultuře komunity neslyšících a informace o zákonech týkajících se lidí se sluchovým postižením. Kurzy probíhají v největších městech Norska, a to v Oslu, Bergenu, Stavangeru a Trondheimu. Kurz je spoluorganizován Statpedem, Signo a Vyšší lidovou školou pro neslyšící v Ålu. Jedinou školou vysokoškolského typu nabízející výuku kompletně v NTS. Nedílnou součástí kurzu je proto i výuka probíhající v této škole.¹²⁶

Kurzy NTS se také konají pod záštitou lokálních organizací pro neslyšící.¹²⁷ Výuku NTS cílenou na lidi se sluchovým postižením nabízí Vyšší lidová škola pro neslyšící v Ålu. Ta nabízí kurzy šité na míru pro neslyšící dospělé a mládež, slyšící děti neslyšících rodičů tzv. KODU, užší a širší rodinu neslyšícího dítěte, pro hluchoslepy osoby a pro všechny, kteří se chtějí naučit NTS. Rodiče dětí se sluchovým postižením mohou žádat stát o zaplacení kurzovního.¹²⁸

Další organizací, která pořádá kurzy pro začátečníky a pokročilé, je organizace Signo.¹²⁹ Organizace Signo byla založena prvním norským knězem pro neslyšící a spadá pod norskou

¹²³ Tegnspråk. NTNU [online]. 2019 [cit. 2021-02-27]. Dostupné z: <https://www.ntnu.edu/studies/ltegn>

¹²⁴ Bachelor-, master- og ph.d.-program m.m. *Høgskulen på Vestlandet* [online]. [cit. 2021-02-27]. Dostupné z: <https://hvl.no/studier/studieprogram/studietilbod/?filters=Larerutdanning>

¹²⁵ Kurs for fagpersoner om hørselstap og hørselshemming. *Statped* [online]. 2019 [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <https://www.statped.no/tjenester/kurs/etter-soknad/fagpersoner/kurs-for-fagpersoner-om-horselstap-og-horselshemming/>

¹²⁶ Se mitt språk. *Statped* [online]. 2020 [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://www.statped.no/tjenester/kurs/etter-soknad/foreldre-elever/se-mitt-sprak/>

¹²⁷ Oversikt over tegnspråkkurs. *Norges Døveforbund* [online]. [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://www.doveforbundet.no/tegnsprak/kurs>

¹²⁸ Kurssenter. *Ål Folkehøyskole og kurssenter for døve* [online]. [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: www.al.fhs.no/tegnsprak/

¹²⁹ Tegnspråkkurs. *Signo* [online]. [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: <https://www.signo.no/virksomheter/signo-skole-og-kompetansesenter/tegnsprakkurs/>

církev. Původně sloužila pro přípravu neslyšících na konfirmaci, dnes poskytuje lidem se sluchovým postižením pracovní, lékařské a sociální poradenství a péči a zajišťuje jim práci.¹³⁰

2.5.3 Internetové portály, programy a aplikace

Statped nabízí nadále několik bezplatných možností, jak se NTS naučit.¹³¹ Na webové stránce *erher.no* jsou shromážděny výukové programy, hry a publikace pro osoby se sluchovým postižením, které jsou cílené na různé věkové skupiny (děti v mateřské škole, na základní škole, na střední škole, pro dospělé).¹³²

Pro začátečníky Statped doporučuje interaktivní internetový program *Tegnstart*, který je spíše určený pro samostudium, ale může se využít i ve skupinové výuce. Původně byl program vytvořen pro kurz *Dívej se na můj jazyk*, který Statped pořádá.¹³³ Program sestává ze tří tematických lekcí. V každé lekci je tematicky laděný text, slovníček, gramatické okruhy, sekce o komunikaci a několik procvičovacích cvičení. V první části lekce, textu, se klikáním na jednotlivé věty přehrávají videa odpovídající větnému úseku. Pod videem, u kterého je možnost snížení rychlosti se nachází zápis znakované věty. Slovníček je řazen abecedně nebo podle dílčích témat, ale nedá se prohledávat. U videí ve slovníčku je také možnost snížení rychlosti. V gramatických okruzích a v sekci komunikace se vždy objevuje výklad se znakovanými ukázkami z tematické lekce.¹³⁴

¹³⁰ Om stiftelsen Signo. *Signo* [online]. [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: <https://www.signo.no/om-signo/om-stiftelsen-signo/>

¹³¹ Lære tegnspråk. *Statped* [online]. 2019 [cit. 2020-04-22]. Dostupné z: <https://www.statped.no/horsel/tegnsprak/lare-tegnsprak/>

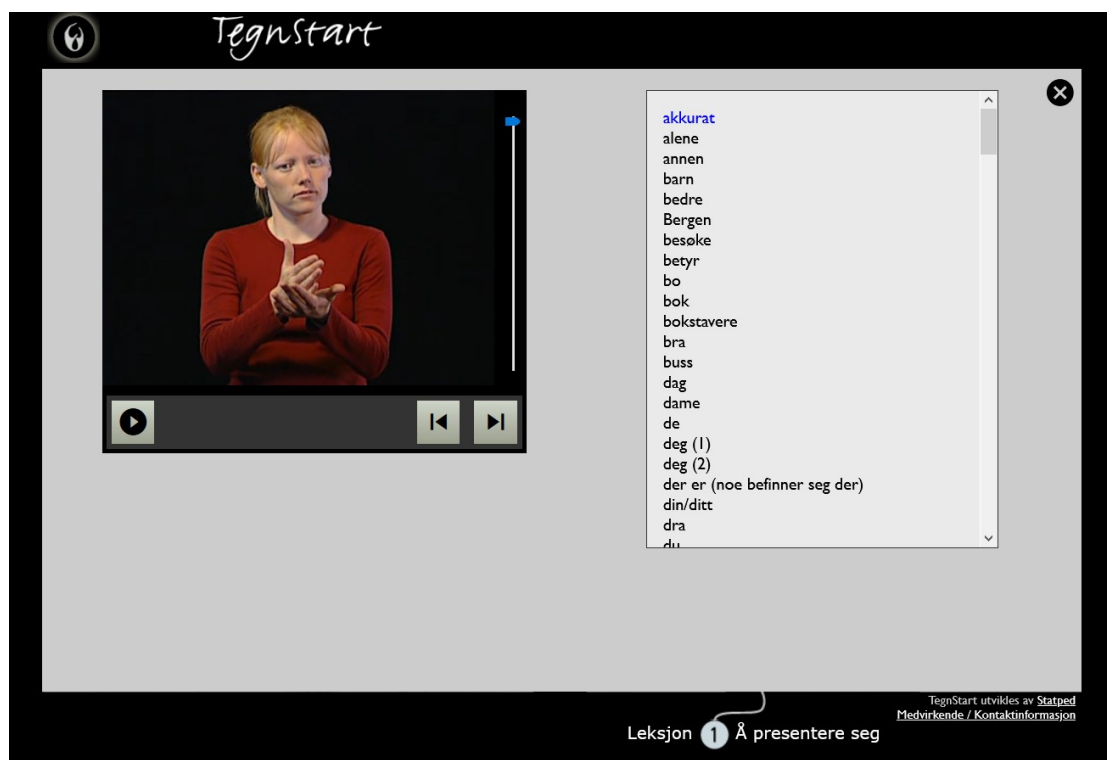
¹³² Læringsressurser. *Statped: erher.no - ressurs for hørselshemmede* [online]. [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <https://www.erher.no/>

¹³³ *TegnStart*. *Statped* [online]. 2019 [cit. 2020-04-22]. Dostupné z: <https://www.statped.no/laringsressurs/horsel/TegnStart/>

¹³⁴ *TegnStart*. *Statped* [online]. 2019 [cit. 2020-04-22]. Dostupné z: <https://www.statped.no/laringsressurs/horsel/TegnStart/>

Obr. 17: TegnStart – lekce č. 1¹³⁵

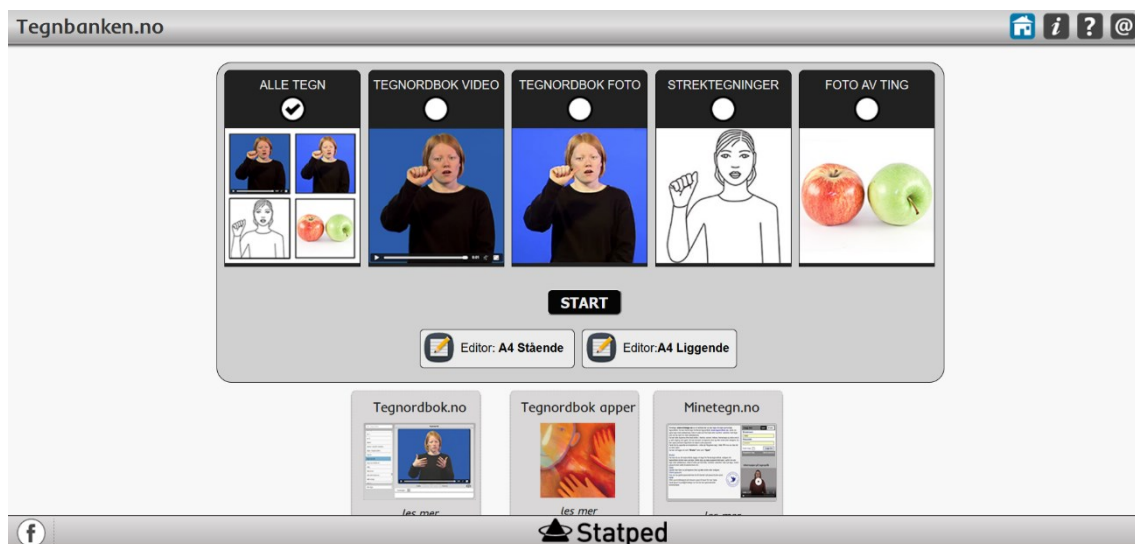

Obr. 18: TegnStart – slovníček¹³⁶

¹³⁵ TegnStart [online]. 2017 [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: <https://www.acm.no/tegnstart/web/#11>

¹³⁶ TegnStart [online]. 2017 [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: <https://www.acm.no/tegnstart/web/#11>

Další možnost, kterou Statped doporučuje, je samostudium pomocí mobilní aplikace či internetového *Slovníku norského znakového jazyka* (Tegnordbok) (viz výše).¹³⁷ Rozšířená verze slovníku *Tegnbank*¹³⁸ nabízí kromě videí a fotografií ze Slovníku i fotografie reálných předmětů či kreslené obrázky, které si uživatel může sám přidávat. Oba dva slovníky jsou abecedně a tematicky řazené a dá se v nich vyhledávat.¹³⁹

Obr. 19: Slovník Tegnbank¹⁴⁰

Stolní a mobilní aplikace *Minetegn*¹⁴¹ je další verzí Slovníku. Uživatel si tvoří vlastní slovníček buď pomocí znaků ze Slovníku, nahrává znaky mobilní kamerou nebo přidává videa z Youtube. Slovníček může s dalšími lidmi jako hosty sdílet.¹⁴² Kromě kurzů, které nabízí Statped a různé organizace pro neslyšící, a univerzitního vzdělávání, mají žáci některých základních škol možnost zvolit si NTS jako volitelný předmět v rámci výuky cizích jazyků. Na šesti spádových středních školách přizpůsobených pro žáky se sluchovým postižením je vyučován NTS jako cizí jazyk, spolužáci bez sluchového postižení tak mají možnost se tento jazyk naučit.¹⁴³

¹³⁷ Dostupné z: <https://www.minetegn.no/Tegnordbok-2016/#>

¹³⁸ Dostupné z: <https://www.minetegn.no/Tegnbanken-2016/index.php#>

¹³⁹ Tegnbanken. Statped [online]. 2017 [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://www.statped.no/laringsressurs/horsel/tegnbankenno/>

¹⁴⁰ Tegnbanken.no [online]. 2017 [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: <https://www.minetegn.no/Tegnbanken-2016/index.php#>

¹⁴¹ Dostupné z: <https://www.minetegn.no/Minetegn-HTML5/>

¹⁴² Minetegn. Statped [online]. 2018 [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://www.statped.no/laringsressurs/horsel/minetegnno/>

¹⁴³ Knutepunktskoler. Statped [online]. 2020 [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://www.statped.no/horsel/tiltak-videregaende/knutepunktskoler/>

Na Youtube a internetu obecně se objevují více či méně amatérská videa s NTS. Za zmínku stojí pořad *Nauč se znaky s Isaacem a Vilde* (Lær tegn med Isaac og Vilde), oficiální projekt internetové televize *tegn.tv*.^{144,145}

Nabídka kurzů je v Norsku poměrně široká. Norský znakový jazyk je možné se naučit na několika univerzitách, vysokých školách a v místních organizacích. Několik vybraných základních a středních škol nabízí norský znakový jazyk jako volitelný předmět. Na internetu existují různé výukové programy a videa. I přes to je NTS málo viditelný a známý v norské společnosti.

¹⁴⁴ Cílem internetové stránky *tegn.tv* je shromažďovat filmy, vytvářet filmový archív pro děti a mladé ve ZJ a tvořit vlastní filmy s dialogy v NTS. Stránka je podporována Národní knihovnou a funguje od roku 2013 (pod jménem *tegn.tv* až od roku 2017).

¹⁴⁵ Om tegn.tv. *Tegn.tv* [online]. 2020 [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://tegn.tv/>

3 Závěr

O norských neslyšících a jejich komunikaci se můžeme dočíst již před vznikem škol pro neslyšící. Drobné zmínky o jednotlivých neslyšících a menších skupinkách nacházíme v různých pramenech, hlavně v místních kronikách z 18. století.

Zásadní roli při formování NTS v první třetině 19. století sehrál první norský neslyšící učitel neslyšících Andreas Christian Møller, zakladatel první školy pro neslyšící v Trondheimu v roce 1825. Zásluhou jeho a jeho rodiny vzniklo první systematické vzdělávání neslyšících v Norsku. Žáci této školy postupem času vytvořili svébytný NTS lišící se od DTS, který v počátcích vzdělávání používal Møller.

V polovině 19. století byly založeny další školy, nicméně nově zavedená orální metoda výuky v 80. letech 19. století zapříčinila postupné vymizení znakového jazyka jako jazyka vyučovacího. Souběžně s tím získali neslyšící v roce 1881 právo na školní docházku. Začleňování do většinové společnosti se však netýkalo jen neslyšících, ale i dalších jazykových menšin. Norsko razilo politiku potlačování menšinových jazyků, tedy i znakových, a podporovalo pouze nově vzniklý norský jazyk.

Během 19. století byly zakládány různé kulturní a sportovní organizace neslyšících. Byla tak vytvořena prostředí, kde se neslyšící mohli stýkat a nadále rozvíjet svůj znakový jazyk. I přes oralistický útlak a celkové potlačování, disponuje NTS třemi až čtyřmi varietami (trondheimské znaky, východonorský a západonorský znakový jazyk a případně dialekt Holmenstrand), jednoruční a dvouruční prstovou abecedou. Samostatně se vyčleňuje znakový jazyk národnostní menšiny Sámů, ovlivněný sámskými mluvenými jazyky (mluvní komponent, vlastní znaky pro kulturně specifické pojmy, úprava prstové abecedy).

První „lingvistické“ popisy NTS pocházely z konce 19. století. Slyšící ředitel Trondheimského institutu Sigvald Skavlan a neslyšící novinář Lars A. Havstad v nich rozebírali své poznatky o komunikaci neslyšících a jejich jazyce. Ačkoliv si byl Skavlan vědom rozmanitosti NTS, považoval spolu s Havstadem mluvený jazyk za nadřazený znakovému.

Období první dokumentace znaků a samotný vývoj NTS ve 20. století byl silně ohraničen snahami o sloučení skandinávských znakových jazyků a standardizací samotného NTS. Znaky nejprve vycházely v publikacích (samostatné slovníky nebo jako příloha v časopisech) nejprve slovně popsané, později na fotografiích. Důležitou roli ve standardizaci hrála Norská asociace neslyšících, NDF. Její komise a jednotlivé komise skandinávských zemí

na severských seminářích vymyslely stovky nových znaků. Tyto znaky pak byly publikovány v časopise *Znaky a řeč* a vyučovány v kurzech. Tzv. znakovaná norština (standardizované znaky, které kopírovaly gramatiku norštiny) byla prosazována jako správný komunikační prostředek a znakový jazyk neslyšících byl upozaděn.

S počátky lingvistického zkoumání NTS v 80. letech 20. století stouplo povědomí o NTS a standardizační proces pomalu ustával. Výzkum zapříčinil obrat ke znakovému jazyku, který používali neslyšící v intrakulturní komunikaci. I díky pořadu vysílanému v norské veřejnoprávní televizi stoupl zájem a znalosti o NTS v norské společnosti. Stát postupně přijal opatření začleňující NTS do své vzdělávací a jazykové politiky.

Ačkoliv dnes mají neslyšící děti právo na vzdělávání ve svém preferovaném jazyku komunikace, NTS, není toto právo dostatečně naplňováno. Kvůli uzavření státních speciálních škol pro sluchově postižené na počátku 21. století a převedením odpovědnosti za vzdělávání neslyšících na obce, jsou děti nejčastěji vzdělávány inkluzivně a izolované od ostatních neslyšících dětí. Nedostatek učitelů a jejich nedostatečná kompetentnost v NTS zapříčiňuje zpomalený jazykový vývoj neslyšících. Úbytek míst, kde mohou neslyšící svůj jazyk volně používat, a technologie, zejména kochleární implantáty, má za následek nejistou budoucnost NTS jako jazyka.

Současný výzkum NTS se nejvíce odehrává v prostředí vzdělávání tlumočnicků na vysokých školách v Oslu, Trondheimu a Bergenu. Státní pedagogická služba, Statped, má na starost tvorbu současného slovníku NTS a různých dalších internetových portálů, programů a aplikací pro studium NTS. Až v roce 2021 získal NTS vlastní status „národního znakového jazyka“. Spolu s ostatními jazyky Norska mu má být do budoucnosti zajištěna lepší ochrana a podpora.

Literatura

- BERGH, Grete. *Norsk tegnspråk som offisielt språk*. Oslo: ABM-UTVIKLING, 2004.
- DØVES FORLAG AS. *Ordbok for tegnspråknorsk*. Bergen: Døves trykkeri AS, 1988.
- DOMBEN, Lena. *Tegnspråkkompetanse, ivaretagelse gjennom utnyttelse: En undersøkelse om hva som kjennetegner arbeidssteder som nyttiggjør oppnådd tegnspråkkompetanse*. Oslo: Universitetet i Oslo, 2008. Dostupné z: <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/32091/Masteroppgavexixspesialpedagogikk.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- EDWARDSSEN, Nora og Tor Edvin DAHL. *Tegn er språk : Innføring i kommunikasjon med døve*. Oslo/Gjøvik: Norbok a.s, 1984.
- ERIKSEN, Olle. *TegnWiki. Sluttrapport*. Statped, 2014. Dostupné z: <https://dam.no/prosjekter/tegnwiki/>
- ERLENKAMP, Sonja, Guri AMUNDSEN, Rolf Piene HALVORSEN og Eli RAANES. Innledning. *Norsk lingvistisk Tidsskrift*, 29/2011, roč. 1, s. 3–6. Dostupné z: <http://ojs.novus.no/index.php/NLT/article/view/180>
- ERVIK, Henning Andersen. Emailové sdělení. 05/04/2021.
- FALSEN, Lise og Tove Bjørner LINDEBERG. *Hørselshemmede i norsk litteratur*. Trondheim: Møller kompetansesenter, 2003.
- HALVORSEN, Rolf Piene. *Få øye på tegn: Innføring i norsk tegnspråk*. Bergen: Fagbokforlaget, 2020.
- HANDBERG, Tone-Britt. Tospråklighet et gode. In: HERLAND Helge (red.). *Tegnspråkets fremtid – vårt felles samsvar*. Bergen: Norges Døveforbund, 2008.
- HAUALAND, Hilde. Døvesamfunnet – hvem, hva og hvor er det? In: *Tegnspråkets fremtid – vårt felles ansvar*. Bergen: Designtrykkeriet AS, 2008.
- HAUALAND Hilde og Ingela HOLMSTRÖM. *When language recognition and language shaming go hand in hand – sign language ideologies in Sweden and Norway*. 2019. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/14643154.2018.1562636>
- HOLTEN, Sonja Myhre og Hege Roaldstveit LØNNING. Døves språkholdninger og norsk tegnspråk. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*. 29/2011, roč. 1, s. 7–24.
- HOLTEN, Sonja Myhre. Emailové sdělení. 10/02/2021.
- HOLTEN, Sonja Myhre. Emailové sdělení. 15/04/2021.
- HOLTEN, Sonja Myhre. Emailové sdělení. 29/04/2021.
- HOLTEN, Sonja Myhre og Hege Roaldstveit LØNNING. *Hørende er våre sjefer: språkplanlegging og språkendringer i norsk tegnspråk*. Oslo: Universitet i Oslo, 2010.
- GJØEL, Sissel. Verdens beste tolkeordning. In: HERLAND Helge (red.). *Tegnspråkets fremtid – vårt felles samsvar*. Bergen: Norges Døveforbund, 2008.
- GREFTEGREFF, Irene, Tone-Britt HANDBERG and Odd-Inge SCHRÖDER. Norwegian Sign Language. In: JEPSEN, Julie Bakken, Goedele DE CLERCK, Sam LUTALO-KIINGI and William MCGREGOR, ed. *Sign languages of the world: a comparative handbook*. Boston: De Gruyter Mouton, 2015.

- JAKOBSEN, Anne Karin. Tegnspråkets stilling/status i Norge 1975–2000. In: *Fra Trondhjems Døvstummeinstitut 1825 til Møller kompetansesenter 2000*. [online]. 2019 [cit. 2021-01-27]. Dostupné z: http://www.acm5.com/kompendier/fra_throndhjem_doevstinst_til%20moeller_ks.pdf
- JØRGENSEN, Sissel Redse & Rani Lill ANJUM, red.: *Tegn som språk: en antologi om tegnspråk*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS, 2006.
- HAUALAND, Hilde & Ingela HOLMSTRÖM. *When language recognition and language shaming go hand in hand – sign language ideologies in Sweden and Norway*. 2019. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/14643154.2018.1562636>
- HAVSTAD, Lars A. How the Deaf converse with each other in Norway. *American Annals of the Deaf*. 37/1892, roč. 2, s. 113–118.
- MALMQUIST, Ann Kristin og Nora Edwardsen MOSAND. *Se mitt språk!: Språkbok – en innføring i norsk tegnspråk*. Bergen: Døves Forlag, 1996.
- NORGES DØVEFORBUND. *Norges Døveforbund : 1918–2018*. Bergen: Norges Døveforbund, 2018.
- NORGES DØVEFORBUND. *Tegnspråk-kurs : Over 12 kurskvelder. Med håndalfabet og komplett billed-bilag : 1 : Kurshefte 1. <1.kurstrinn> .* Bergen: Døves Trykkeri, 1973.
- PETERSON, Paal Richard. Om broer. In: HERLAND Helge (red.). *Tegnspråkets fremtid – vårt felles samsvar*. Bergen: Norges Døveforbund, 2008.
- PETERSON, Svein Arne. Et kort historisk tilbakeblikk på NDF. In: HERLAND Helge (red.). *Tegnspråkets fremtid – vårt felles samsvar*. Bergen: Norges Døveforbund, 2008.
- PETERSON, Svein Arne. Utviklingen av tegnspråknorsk i Norge. *Døves Tidsskrift* 1997/10, roč. 11. Dostupné z: <http://www.andata.no/Innlegg/30.htm>
- PLUM, Ole Munk. *Håndbog i Tegnsprog*. København: Danske døves landsforbund, 1967.
- RAANES, Eli. Norsk tegnspråk. In: Mæhlum, Brit (ed.) *Norsk språkhistorie : II : Praxis*. Oslo: Novus, 2018.
- RAANES, Eli. Tegnspråklæreres bakgrunn, kompetanse og erfaringer med ulike utdanningsprogram. *NOA norsk som andrespråk*, 1/2019, roč. 35, s. 63–92. Dostupné z: <https://ojs.novus.no/index.php/NOA/article/download/1663/1646>
- RINGSØ, Toralf. Viktige mål er nådd gjennom døveorganisasjonen. SANDER, Thorbjørn Johan (red.) *Døv i dagens norske samfunn : en artikkel-samling*. Bergen: Døves forlag A/S, 1991.
- SANDER, Thorbjørn Johan. *Døv i dagens norske samfunn: En artikkel-samling*. Bergen: Døves Forlag A/S, 1991.
- SANDER, Thorbjørn Johan. *Døveorganisasjonen i kamp gjennom 75 år: Norges Døveforbund 1918–1993* Bergen: Døves Forlag, 1993.
- SANDER, Thorbjørn Johan. *Døves Tidsskrift* 1989/42, roč. 70. Dostupné z: <https://www.ndhs.no/wp-content/uploads/dt/DT1989-42.pdf>
- SANDER, Thorbjørn Johan. Emailové sdělení. 26/04/2021.
- SANDER, Thorbjørn Johan. Felles nordisk tegnspråk. *Døves jul: julenummer av Tegn og Tale*, 12/1950, roč. 31, s. 269–334. Dostupné z: <https://www.ndhs.no/wp-content/uploads/tot/TOT1950-12.pdf>

SCHRÖDER, Odd-Inge. Introduction to the History of Norwegian Sign Language. In: FISCHER, Renate and Harlan L. LANE, ed. *Looking back: a reader on the history of deaf communities and their sign languages*. Hamburg: Signum Press, 1993.

SCHRÖDER, Odd-Inge. Hva hendte når? : viktige årstall i norsk døvehistorie. In: *Tegnspråkets fremtid – vårt felles ansvar*. Bergen: Designtrykkeriet AS, 2008.

SKAVLAN Sigvald. *Trondhjems døvstumme-Institut. Program, utgivet i Anledning af Institutes 50-aarige Bestaaen 1875*. Trondheim: Møller kompetansesenter, 2002. Dostupné z: http://www.acm5.com/kompendier/Throndhjems_doevstumme_institutt.pdf (1. vydání Trondhjem: Lie & Sundts Bogtrykkeri, 1875.)

SKJØLBERG, Trygve 1989: *Andreas Christian Møller, Døvstummeinstituttet i Trondhjem og pionértiden i norsk døveundervisning*. Bergen: Døves Forlag, 1989.

SPRÅKRÅDET. *Norsk tegnspråk* [online]. Zoom Grafisk, 2019. Dostupné z: <https://www.sprakradet.no/globalassets/spraka-vare/tegnsprak/norsk-tegnsprak.pdf>

SPRÅKRÅDET. Språkstatus 2017: Språkpolitisk tilstandsrapport frå Språkrådet. Oslo: Språkrådet, 2017. Dostupné z: <https://www.sprakradet.no/globalassets/vi-og-vart/publikasjoner/sprakstatus/sprakstatus-2017.pdf>

STRØMME, Thoralf. Det norske tegnspråk. Tegn og Tale: organ for norske døves landsforbund, 25/1944, roč. 5, s. 1–8. Dostupné z: <https://allslekt.org/Blader/TOT%201944-5%20TH.pdf>

STUB-CHRISTIANSEN, René. *Døves rettshistorie*. Drammen: Stub-Christiansen advokatfirma AS, 2018.

STUEFLATEN, Agnes. Emailové sdělení. 28/04/2021.

Tegnspråk : grunnkurs I. Revidert. Bergen: Døves forlag A/S, 1991.

VOGT-SVENDSEN, Marit. *Tegnspråk og norsk og blandingsformer av de to språkene*. Spesialpedagogisk artikkelserie nr 2. Oslo: Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo, 1987.

VONEN, Arnfinn Muruvik. Emailové sdělení. 15/04/2021.

VONEN, Arnfinn Muruvik. *Norsk tegnspråk – en grunnbok*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2020.

VONEN, Arnfinn Muruvik and Paal Richard PETERSON. Sign Language Legislation in Norway In: MEULDER, De Maartje, Joseph J. MURRAY and Rachel L. MCKEE ed. *The legal recognition of Sign Languages: Advocacy and outcomes around the world*. Bristol: Multilingual Matters, 2019.

Sekundární literatura

GREFTEGREFF, Irene. *Tegnordbokprosjektet ved Møller kompetansesenter sett fra en leksikografisk synsvinkel*. 2. utg. Trondheim: Møller kompetansesenter, 2006.

SCHRÖDER, Odd-Inge. *Norsk tegnordbok – en kritisk presentasjon*. Upublisert semesteroppgave i leksikografi. Oslo: Universitetet i Oslo, 1998.

Internetové zdroje

ABM-utvikling. Linked in [online]. [cit. 2021-04-18]. Dostupné z:

<https://no.linkedin.com/company/abm-utvikling>

Bachelor-, master- og ph.d.-program m.m. Høgskulen på Vestlandet [online]. [cit. 2021-02-27]. Dostupné z: <https://hvl.no/studier/studieprogram/studietilbud/?filters=Larerutdanning>

Deltidsopplæring for hørselshemmede grunnskoleelever. Statped [online]. 2021 [cit. 2021-04-23]. Dostupné z: <https://www.statped.no/tjenester/deltid/#overnattingstilbud-og-sosiale-moteplasser>

Det fleirspråklege Noreg: Norsk teiknspråk. Språk i Norge - kultur og infrastruktur [online]. [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://sprakinorge.no/kapitler/det-fleirspraklege-noreg/>

Det norske haadalphabet. *Oslo museum* [online]. [cit. 2021-04-30]. Dostupné z: <https://digitaltmuseum.no/021017827436/det-norske-haadalphabet>

Døveskoler og skoler med hørselsklasser. Dostupné z: <https://allslekt.org/D%C3%B8veskoler/D%C3%B8veskoler%20i%20Norge.pdf>

Folkehøyskole. Store norske leksikon [online]. [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: <https://snl.no/folkeh%C3%B8yskole>

Folketrygden. Store norske leksikon [online]. [cit. 2021-04-14]. Dostupné z: <https://snl.no/folketrygden>

FONTS' formål. FONTS – Forening for norsk tegnspråk [online]. [cit. 2021-04-26]. Dostupné z: <https://www.fonts.no/om/formal>

Forside. Slektgården Sander [online]. 2015 [cit. 2021-04-13]. Dostupné z: <https://tjsander.net/>

Enhåndsalphabetet. Språkrådet [online]. [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: <https://www.sprakradet.no/Sprakavare/Tegnsprakteiknsprak/Handalfabetene/Enhandsalfabetet/>

Hjelp til kommunikasjon for døve innvandrere. Statped [online]. [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: https://www.statped.no/horsel/kommunikasjon-for-dove-innvandrere/?_t_id=p7YbunqbbJzhVvzicGQZIQ%3d%3d&_t_uid=YFhhjPr5SRauKlbwbIb_dSw&_t_q=d%3c%b8ves+kulturdager&_t_tags=language%3ano%2csiteid%3aef3d3fed-6956-4012-9794-e10aef7f5655%2candquerymatch&_t_hit.id=Statped_ContentTypes_Pages_InnholdPage/_ccde3151-7f33-4f8e-9183-eb2281864e38_no&_t_hit.pos=19

Holmestrand. Store norske leksikon [online]. [cit. 2019-11-16]. Dostupné z: <https://snl.no/Holmestrand>

Hvem er Døves Media. Døves media [online]. [cit. 2021-02-03]. Dostupné z: <http://dovesmedia.no/#about>

Journal for døve, 1890–1894. Institutt for spesialpedagogikk: Det utdanningsvitenskapelige fakultet [online]. 2012 [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://www.uv.uio.no/isp/forskning/aktuelt/aktuelle-saker/2010/journal-for-dove-1890-1894.html?vrtx=tags>

Håndalfabetene. Språkrådet [online]. [cit. 2021-02-28]. Dostupné z: <https://www.sprakradet.no/Sprakavare/Tegnsprakteiknsprak/Handalfabetene/>

Hørende barn med døve foreldre (KODA / CODA). Statped [online]. [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: https://www.statped.no/horsel/andre-vansker/horende-barn-med-dove-foreldre/?_t_id=p7YbunqbbJzhVvzicGQZlQ%3d%3d&_t_uuid=PW3RWXo5QlqNKralQldAyg&_t_q=h%c3%b8rende+barn+med+&_t_tags=language%3ano%2csiteid%3aef3d3fed-6956-4012-9794-e10aef7f5655%2candquerymatch&_t_hit.id=Statped_ContentTypes_Pages_InnholdPage/_a7601b00-e2e2-4b6d-9a28-8bf7af722e44_no&_t_hit.pos=1

Journal for døve. Norsk Døvehistorisk Selskap: Selskapet har som mål å registrere, samle inn og forsvarlig oppbevare alt som kan være av døvehistorisk interesse [online]. [cit. 2021-02-04]. Dostupné z: http://www.ndhs.no/?page_id=23

Knutepunktskoler. Statped [online]. [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: <https://www.statped.no/horsel/tiltak-videregaende/knutepunktskoler/>

Kurssenter. Ål Folkehøyskole og kurssenter for døve [online]. [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: www.al.fhs.no/tegnsprak/

Kurs for fagpersoner om hørselstap og hørselshemming. Statped [online]. 2019 [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <https://www.statped.no/tjenester/kurs/etter-soknad/fagpersoner/kurs-for-fagpersoner-om-horselstap-og-horselshemming/>

Lov om språk (Språklova). Lovdata. [online]. 2018 [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://lovdata.no/dokument/ISL/isl/2021-04-08-89?q=spr%C3%A5klov>

LØNNUM, Erlend. Løft for tegnspråk. Språkrådet [online]. 2018 [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/hva-skjer/Aktuelt/2018/loft-for-tegnsprak/>

Læringsressurser. Statped: erher.no - ressurs for hørselshemmede [online]. [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <https://www.erher.no/>

Lære tegnspråk. Statped [online]. 2019 [cit. 2020-04-22]. Dostupné z: <https://www.statped.no/horsel/tegnsprak/lare-tegnsprak/>

Minetegn.no [online]. 2017 [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: <https://www.minetegn.no/Minetegn-HTML5/>

Minetegn. Statped [online]. 2018 [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://www.statped.no/laringsressurs/horsel/minetegnno/>

Minoritetsspråkpakten. Språkrådet [online]. 2015 [cit. 2021-02-04]. Dostupné z: <https://www.sprakradet.no/Spraklige-rettigheter/Spraklige-rettigheter-som-gjelder-nasjonale-minoritetssprak-/Minoritetssprakpakten-/>

Norsk tegnspråk. NTNU [online]. [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://www.ntnu.no/studier/ltbatgtolk/masterprogram>

Norsk tegnspråk. NTNU [online]. [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://www.ntnu.no/studier/ltbatgtolk/oppbygning>

Norsk tegnspråk. NTNU [online]. 2019 [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://www.ntnu.no/studier/ltegn/oppbygging>

Om stiftelsen Signo. Signo [online]. [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: <https://www.signo.no/om-signo/om-stiftelsen-signo/>

Oversikt over tegnspråkkurs. Norges Døveforbund [online]. [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://www.doveforbundet.no/tegnsprak/kurs>

Om Høgskulen på Vestlandet. Høgskulen på Vestlandet [online]. 2019 [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: <https://www.hvl.no/om/>

Om tegn.tv. Tegn.tv [online]. 2020 [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://tegn.tv/>

Norsk teiknspråk. Språk i Norge - kultur og infrastruktur: Det fleirspråklege Noreg [online]. [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://sprakinorge.no/kapitler/det-fleirspraklege-noreg/>

Pedagogisk psykologisk tjeneste (PPT). Bergen kommune [online]. 2021 [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://www.bergen.kommune.no/innbyggerhjelpen/skole/grunnskole/spesialpedagogisk-tilbud/pedagogisk-psykologisk-tjeneste-ppt>

Prop. 108 L (2019-2020). Regjeringa.no [online]. 2018 [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-108-l-20192020/id2701451/?ch=1>

Se mitt språk. Statped [online]. 2020 [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://www.statped.no/tjenester/kurs/etter-soknad/foreldre-elever/se-mitt-sprak/>

Språklege rettar knytte til norsk teiknspråk. Språkrådet [online]. [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: <https://www.sprakradet.no/Spraklige-rettigheter/Spraklege-rettar-knytte-til-norsk-teiknsprak/>

Språkrådet. Store norske leksikon. [online]. [cit. 2021-04-14]. Dostupné z: <https://snl.no/Spr%C3%A5kr%C3%A5det>

Språk i Norge. Store norske leksikon [online]. [cit. 2019-11-16]. Dostupné z: https://snl.no/spr%C3%A5k_i_Norge

Studier innen tegnspråk og tolking overføres til Høgskolen i Oslo og Akershus. Institutt for spesialpedagogikk [online]. 2011 [cit. 2021-02-27]. Dostupné z: <https://www.uv.uio.no/isp/om/aktuelt/aktuelle-saker/2011/tegnsprakstudier-overforeshio.html>

Takk og språklov. *Språkrådet* [online]. 2018 [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/hva-skjer/Aktuelt/2021/takk-og-spraklov/>

Tegnbanken. Statped [online]. 2017 [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://www.statped.no/laringsressurs/horsel/tegnbankenno/>

Tegnbanken.no [online]. 2017 [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: <https://www.minetegn.no/Tegnbanken-2016/index.php#>

Tegnchat. Statped [online]. 2021 [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: <https://www.statped.no/horsel/tegnsprak/tegnchat/>

Tegnordbok [online]. 2017 [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: <https://www.minetegn.no/Tegnordbok-2016/>

Tegnordbok [online]. 2017 [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: <https://www.minetegn.no/Tegnordbok-2016/tegnordbok.php>

Tegnspråk. NTNU [online]. 2019 [cit. 2021-02-27]. Dostupné z: <https://www.ntnu.edu/studies/lttegn>

Tegnspråk. Språkrådet [online]. [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://www.sprakradet.no/Spraka-vare/Tegnsprakteiknsprak/>

Tegnspråknytt. NRK [online]. 2017 [cit. 2021-02-28]. Dostupné z: <https://www.nrk.no/tilgjengelighet/tegnspraknytt-1.12177418>

Tegnspråkkurs. Signo [online]. [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: <https://www.signo.no/virksomheter/signo-skole-og-kompetansesenter/tegnsprakkurs/>

TegnStart. Statped [online]. 2019 [cit. 2020-04-22]. Dostupné z: <https://www.statped.no/laringsressurs/horsel/TegnStart/>

TegnStart [online]. 2017 [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: <https://www.acm.no/tegnstart/web/#velkommen> z

TegnStart [online]. 2017 [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: <https://www.acm.no/tegnstart/web/#11>

Tegnspråk-kurs. Nasjonalbiblioteket. [online]. [cit. 2021-04-24]. Dostupné z: <https://www.nb.no/search?q=Tegnspr%C3%A5k-kurs&mediatype=b%C3%B8ker>

Tegnspråk, først og fremst. Språkrådet [online]. 2019 [cit. 2021-01-27]. Dostupné z: <https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Publikasjoner/Spraaknytt/spraknytt-12019/intervjuet-tegnsprak-forst-og-fremst/>

Tegn og tale. Døve Historisk Selskap. [online]. [cit. 2021-04-26]. Dostupné z: https://www.ndhs.no/?page_id=60

Tegnspråk og tolkning. Høgskulen på Vestlandet [online]. [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://hvl.no/tolking>

Tegnspråk og tolking. OSLOMET [online]. [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://www.oslomet.no/studier/lui/tegnsprak-tolking>

Tegnspråk – årsstudium. OSLOMET [online]. [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://www.oslomet.no/studier/lui/tegnsprak-arsstudium>

Tegnspråk og tolking. UTDANNING.NO [online]. 2019 [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: https://utdanning.no/studiebeskrivelse/tegnsprak_og_tolking

Tohåndsalphabetet. Språkrådet [online]. [cit. 2021-04-11]. Dostupné z: <https://www.sprakradet.no/Spraka-vare/Tegnsprakteiknsprak/Handalfabetene/Tohandsalfabetet/>

Trøndelag. Store norske leksikon [online]. 2020 [cit. 2021-02-11]. Dostupné z: <https://snl.no/Tr%C3%B8ndelag>

Utdanningsdirektoratet [online]. 2021 [cit. 2021-04-20]. Dostupné z: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/sarskilte-behov/horselshemmede/videregaende-opplaring/skoletilbud-vgo/>

Veiledning. I Norge [online]. [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://www.acm1.no/inorge/docs/veiledning.pdf>

VIKØR, Lars S. Norwegian: Bokmål vs. Nynorsk. Språkrådet [online]. 2015 [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Om-oss/English-and-other-languages/English/norwegian-bokmal-vs.-nynorsk/>

Visuell tegnordbok [online]. [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: https://www.erher.no/materiell/vok-visuell_tegnordbok/source/

4. mai 2021. NRK TV [cit. 2021-05-02]. Dostupné z: <https://tv.nrk.no/guide/04-05-2021> 20 år med NRK Tegnspråk. NRK [online]. 2020 [cit. 2021-02-03]. Dostupné z: <https://www.nrk.no/informasjon/20-ar-med-nrk-tegnsprak-1.15159740>

Seznam příloh:

Příloha 1: Mapa měst, ve kterých se nacházely/nachází školy pro neslyšící (Kloučková 2021)¹⁴⁶

¹⁴⁶ Podklad mapy dostupný z: Šedá mapa Norska. *depositphotos* [online]. [cit. 2021-04-24]. Dostupné z: <https://cz.depositphotos.com/vector-images/%C5%A1ed%C3%A1-mapa-norska.html>

Příloha 1: Mapa měst, ve kterých se nacházely/nachází školy pro neslyšící

